

Свеска III.

Сарајево, март 1891.

Год. V.

Власник: АЕМ. Консисторија.

Уредник: Ђ. Петровић, свештеник.

Број 921.

Дионисије

Божјом милошћу Архиепископ константинопољски, новог Рима и Патријарх васељенски

Преосвештени Митрополите босански, прециасни Епископи цијеле Далмације, у свештоме Духу љубљени брате и салужителу Наше умјерености, Господине Георгије, нека милости и благодат Божија буде с Вашим Преосвештенством!

У половини мјесеца јула 1890. Ваше Преосвештенство послало нам је, достављајући до знања Великој Христовој цркви један примјерак славенског св. Евангелија скоро штампан у Сарајеву; уједно саопштили сте Нам својим братским писмом од 16. етог мјесеца број 1173. на знање, како се у Босни и Херцеговини осјетила велика нужда у светим црквеним славенским књигама, — које се немогу са друге стране добављати, — и нашло се за полезно, да се прештампају у Сарајеву под строгим надзором Преосвештених Митрополита босанског, херцеговачког и зворничког и на темељу црквенијех књига што су с одобрењем св. Синода издане у Русији; и додајете још, како је за тај посао получена потребита привола ц. и кр. владе.

Одговарајући Вам, морамо најприје примјетити, да су узрок закашњењу црквени

послови у нашој Патријаршији ушљед познатог црквеног питања о правима, те је тек неколико дана, да се наш св. Синод имао да позабави са садржином братског писма Вашег Преосвештенства. Ушљед тога је ријешено, да се примјерак уштне св. књиге пошаље нашој богословској школи у Халки, гдје имаде неки професора искусни, који знаду славенски.

Очекујући скорог извјештаја од гореспомених професора, јављамо да смо примили гореспоменути примјерак; *но при свем томе праведно је да у патријед похвалимо и благословимо ревно настојање Вашег Преосвештенства, којим распростирете св. књиге у душевну корист вашег духовног стада.*

Неизмјерна милост и благодат Божија нека буде са вама.

21. фебруара 1891.

Константинопољски у Христу брат. с. р.

Окружница*)

Свему српско-православном свештенству Дабро-босанске Архиепископске; а уједно протопрезвитерима и надзиратељима на извршење.

Поводом тијем, што су неки протопрезвитери и надзиратељи, а и неки свештеници, обраћали се с питањем овој духовној власти: „да ли су укинуте вјенчанице, (вјенчани муреве — печати), које су у неко вријеме побирале од сваког вјенчаног пара“?

Ради знања и обавјештења овом „Окружницом“ саопштава се пречасном свештенству Наше Богом-храниме епархије: Да АЕ М. консисторија остаје при својој окружници од 10. јула 1886. број 958.; 3. фебруара 1886. број 150. и 26. новембра 1887 број 1777. као и при рјешењу од 23. августа 1890. број 1386. и 4. октобра 1890. број 1673. — те сви протопрезвитери и надзиратељи протопрезвитерата ове архиепископске имаду право побирати *по једну форинту* од сваког вјенчаног пара у своме протопрезвитерату, за њихов трошак и труд око отправаљања послова у протопрезвитерском уреду. И ушљед тога свештеници су обвезани, да свом надлежном протопрезвитеру, и надзиратељу, предају годишњи рачун за такозване „вјенчанице“

при поднашању „исказа“, сходно консисторијалној окружници од 22. децембра 1888. број 1853. (види „Источник“ од 1889. стр. 15.), као и то: да свештеници од сваког вјенчаног пара у својој парохији, прије вјенчања, поред своје наплате за вјенчање, и за вјенчани мухур — печат наплати 1 фор., или пак да упути странку надлежном проти, или надзиратељу ради вјенчаног печата и дозволе.

Ове вјенчанице истина укинуте су окружницом од 10. јула 1886. број 950. и то *само* за Архиепископа, а *не* за проте, односно надзиратеље, као што је и Висока Влада у своје вријеме о том обавјештена била; и за то протама и надзиратељима дужни су подручни свештеници без противљења да тачно и уредно предају вјенчанице сваки из своје парохије, и за сваки вјенчани пар по 1 фор.

Из консисторијалне сједнице.

У Сарајеву, 28. фебруара 1891.

АЕ и Митрополит дабро-босански
Ђорђе Николајевић.

*) Ради боље јасности и да старије свештенство узмогне добијати окружнице што читкије: консисторија је одредила, да све окружнице изилазе у овом листу штампане, и да свештенство из „Источника“ својом руком преписује их у своје „циркуларне протоколе“, на што дотичне проте и надзиратељи треба до пазе.

Што треба разумијевати под изразом: **спасавајућа вјера**, по смислу Светога Писма?

II. Услови за постанак и очување вјере.

Прођимо дакле нови завјет, да видимо, у којијем се тренуцима унутрашњег живота јавља вјера, која спасава човјека, и прије свега разаберимо, какви су душевни покрети неопходни за постанак вјере хришћанске у човјеку. Оступници од православља тврде, да се вјера у Исуса Христа јавља у нама са свијем слободно од расположеја нашега живота, од један пут, надприродним начином; а по другијем још тумачима, вјера се јавља из почетка као постепено увјерење у мислима, које по томе утиче на душу. Ми ћемо на против одмах увидјети, да може присвојити вјеру у Христа само онај, чије срце жели праведности, који с вољом тежи к' добру и бори се са злом; а у коме нема такве воље, тај не може имати вјере, па знао све доказе, који иду у прилог хришћанској вјери, сва стара пророштва о Христу. У томе је смислу говорио Господ Фарисејима, коју су се непрестано бавили испитивањем писма: *ви не ћете да дођете к мени, да имате живот . . . ви немате Божје љубави у себи. Ја сам дошао у име оца својега и не примате ме; ако други дође у име своје, њега ћете примати.*¹⁾ Још је јасније говорио Господ свима Јудејима, како зависи вјера у Њега од љубави и правде: *а мени не вјерујете, јер ја истину говорим . . . за то ви не слушате, јер нијесте од Бога.*²⁾ А раније им је Господ у очи говорио, да су они дјеца ђаволска, и да по томе не схваћају Његовијех ријечи; на другом мјесту: *ви не вјерујете, јер нијесте од мојијех оваца,*³⁾ а својим ученицима је обећао, да ће Дух свети, који долази

пошље Његова одласка: *покарати свијет за грјех, и за правду, и за суд; за грјех, што не вјерују Мене.*⁴⁾ Дакле и овдје потврђује Господ, да је једина сметња вјере, човјечија зла воља. Тако и апостол Јован спомиње вијернима, да, *који није од Бога, не слуша нас*⁵⁾ т. ј. не може примити вјеру. И тако, прије него што добије човјек вјеру, треба да заволи добро, а презре зло т. ј. да се раскаје. Стога је и укорио Господ Фарисеје, што се нијесу раскајали, и по томе нијесу могли вјеровати у проповијед Претечину⁶⁾. Па и самој појави Христовој у свијету изишао је на сушет овај Претеча са проповиједи и *крштењем покајања*; сам је Господ призивао људе, најприје да се покају, па онда тек да приме вјеру: *покајте се и вјерујте у јеванђеље.*⁷⁾ И тако, кад вјера не може у нама постати иначе, него трудом добре воље, то је са свијем јасно, да вјера са дјелима достизава и савршенство, као што говори апостол Јаков;⁸⁾ на против, од безакоња *спирадију* људи у самој вјери,⁹⁾ која се чува само у чистој савјести,¹⁰⁾ и на тај начин јавља се као дјело сталног хришћанског труда;¹¹⁾ или по посланици Галатима, она се јавља као *плод чистог духовног живота* заједно са *милосрђем и уздржљивошћу.*¹²⁾ Зар није јасно из свију тијех свештенијех изрека то, што је рекао божанствени Златоует: „нико, налазећи се у заблуди, не ће се обратити у вјеру, ако у напријед не препише себи добар

4) Јов. 16: 8. 9.

5) Јов. 4: 6.

6) Мат. 21: 32.

7) Марко 1: 15.

8) Јак. 5: 22.

9) 1. Тим. 1: 19.

10) 1. Тим. 3: 9.

11) 1. Тим. 6: 12.

12) 1. Тим. 5: 22.

1) Јов. 5: 40—44.

2) Јов. 8: 45—48.

3) Јов. 10: 26.

живот, и нико не ће остати у безвјерици, ако се није прије ријешило, да за на вијек остане зао¹⁾

Нека умукну дакле присталице данашње лажне науке, који мисле, да нема зашто човјек да се бори са страстима, него да треба само чекати на божанствени позив к' вјери, па да у њој потпун мир уживају. Тако људи немогу никад присвојити вјеру, јер вјера истинита и која спасава, не долази без труда (подвига); споља није могуће дати човјеку спасавајућу вјеру, па ни васкрснути мртвац, као што се види из приче о богатом и Лазару; најпошље, браћа богатога, видјевши васкрснутог Лазара, увјерили би се о будућем животу, но тако насилно, спољашње увјерење, с којим се задовољавају и данашњи сектанти (отпадници), не назива Господ вјером, него говори: *и ако ко и из мртвијех устане неће вјеровати.*²⁾ Нема

¹⁾ Бесј. на јеванђ. стр. 337.

²⁾ Лука 16: 31.

(Наставиће се.)

вјере без труда. И тако, каква вјера спасава човјека без дјела закона? Та вјера, која је скопчана са трудом, која се рађа, и држи, и усавршава помоћу божје благодати, али не иначе, него наклоношћу воље према добру и љубави, чистом савјешћу и молитвом. Спасава нас вјера, т. ј. вјера, која се јавља онда, кад је човјек са свијем проникнут животом Христовим; но таку вјеру није могуће имати без добријех дјела, а та добра дјела нијесу *дјела закона*, која су престала са појавом јеванђеља, т. ј. разни старозавјетни обреди, *него врлине новoga завјешта.*

Илаш ли ти Хришћанине таку вјеру? Чим се одржава у теби увјерење о истинама откривења? Ако обичајем само, предањем или доказима спољашњим, научним, то знај, да то још није вјера. Само те тако вјера може спасти, која се оснива на љубави за правдом, на чистој савјести, на тежњи за светошћу и покајањем.

Проматрање живота и рада свештеничког.

Писма оца сину.

II. дио.

Седмо писмо.

Сине! Избор мјеста по моме мњењу не зависи од тебе него од предпостављене власти, која мора бити извијештена о теби и о том, да ли си достојан дотичног мјеста, које ти је повјерено; о том нећу да ти говорим, него ћу твоју пажњу обратити на оне предмете, који потпуно зависе од тебе и твоје воље.

Сваки, који жели да буде свештеник, дужан је прије свега ступити у брак са достојном дјевицом; избор ђевојке оставља се теби самом, па баш за то хоћу да те

упозорим на то. „*Није добро да је човјек сам; да му начиним друга према њему*“ (I. Моје. II. 18.) рекао је Бог прије него што је створио жену. Цијелъ је жене' супруге да буде помоћницом свога мужа. Она не може присуствовати у свима пословима и радовима своје мужу једно с тога, што се не слажу многи послови са њеним тјелесним организмом, а друго и због положаја, који она заузима код нас. На који је начин дужна жена испуњавати своје дужности? „*Како она може бити помо-*

ввѣшница: своме мужу“ ти питаш. Врло лако. Њежњошћу и благошћу својом треба да дочекује и предуерета свог мужа свакад а особито кад он свршава велики и тешки посао; то ће га храбрити и одржавати да не клоне под тешким теретом свакидашњих брига и послова. Она треба да се стара о одјелу, о распоређењу јела и пића, па да тако свршава домаће послове који сами по себи нису велики и важни, али ипак одузима ли би мужу времена, те не би могао и имао кад радити оно што спада чисто у његову дужност. Уз то женина је дужност и да васпитава ђецу своју до њихова узраста. То су дужности жене. —

Жена живи срцем т. ј. она је по природи слабија и осјетљивија за сваку непогоду и потешкоћу него човјек, за то је и пало њој у дио лакши посао који не тражи великог напрезања душевног нити тјелесног. Према слабијем саставу тијела, и радост и жалост јаче утичу на жену и њено срце; они се могу у њој лако и брзо промијенити па на мјесто радости да наступи жалост, и обратно; она је готова да се насмије и онда, кад јој још ни сузе нису престале падати од жалости низ лице. То је узрок што ми често видимо, да жена подноси лакше тегобе и незгоде него муж.

Човјек живи умом; његова душа занима се тежијим мислима, али за то је он у стању дуже да издржи то због јачег састава тијела свог. Није бадава речено: „осјећелост је знак мудрости“. Погледај ког великог мислиоца, па ћеш се увјерити о истини ових ријечи. —

Мршавост у лицу и осјећелост прије времена јесу узроци великог напрезања и душевног рада. Како се не би човјек чудно пошље тих ријечи, и дивно се премудрости Творчевој, који је створио и са-

ставио тако два различна створења, а у њихову општу корист. Једном створењу дао је снагу и строго расуђивање, да би могао бити управитељ жени, а другом је дао слабију природу, али са њежњим срцем, како би оно било помоћником мужу у његовим тешким пословима. Ето за што у нас жена не може имати потпуне самосталности и слободе, него се налази под надзором родитеља или мужа. Друкчије не може ваљда ни бити. Женско није створено самосталном; то није сагласно са њеном природом.

То ти све ја говорим, да би ти имао појам о жени, да би ти био добар и правилан избор при женидби. Но и то зависи од околности. Можда ћеш питати: које су то околности? То су: *васпитање* и *положај* који она заузима у кући родитељевој. Под ријечју *васпитање* ја мислим не само научно образовање, него још и правилно развијање добрих душевних врлина. За жену једног свештеника у погледу науке не треба много; она мора познавати добро свој језик, треба да зна управљати кућом и радом, треба да су јој познати главни предмети из: историје, географије и музике. О познавању закона Божјег ја не говорим, јер мислим да је будућа свештеникова жена дужна бити строго васпитана и упозната са најглавнијим тачкама своје вјере и цркве. У моралном погледу мора бити: добра, скромна, побожна, поштена и приучена овом животу. Под оном рјечју: *положај*, који заузима будућа жена у кући родитељевој, мислим начин живота самих родитеља; то је врло важно и на то би требало родитељи де обрате особиту пажњу. Ти гледај да такву невјесту нађеш себи и по срцу и по душевним врлинама, којима мора бити украшена. Али ако у кући њезиних родитеља влада раскош, неумјереност у јелу, пићу, одјелу и т. д. то ти

савјетујем, да се не жениш њом, јер твоја кућа не може никад подијети расипање и трошење без рачуна и мјере. Хрђаве пошљедице наступе у кући, ако нису муж и жена ма и приближно једнако васпитани и одгајени, ако су не једнаког стања а уз то различно научени у погледу трошка и куповања. Привикне ли се у младости дијете на сувишно трошење и куповање непотребног и сувишног, оста му та мана до смрти, тешко ће се ње опростити. Проставимо себи да си ти узео баш ону себи за супругу, која зна да тропи више него што би требало, па се она из љубави према теби збиља уздржава и чува великог трошења, па опет то уздржавање не чини она по свом сопственом узбуђењу, увиђајућу да неће уродити добрим плодом, него чини за то, што види да није теби мило — њезином супругу, а то је једи, или бар не годи јој да ради противно својим начелима. Шта ће отуд наступити? Уздржаваће се дуго, али ће је љутити то, па ће је та љутња и недошљедност у раду и мислима сурвати и ослабити, а ти ћеш тада бити кривац њезином паду и болести. Није праведно себи чинити угодност и задовољство кад тијем одузимаш то исто свом другу — својој жени. Вар ће добро утицати на вашу брачну љубав и слогу, кућни рад и породични мир, ако је њезин живот простији, скромнији и умјеренији, а на против ти си наклоњен живити раскошно? Истина она ће се томе привикнути, али бојати се, да јој то не дадне погода, да се усаврши у трошењу боље него ти, па ће тако пасти из једне погрјешке у другу, а то ће свакојачко доијети вама раздор и неслогу. Слушај и уважни, да мораш добро познати ону кућу, гђе ти се налази будућа нејеста, па ћеш онда лако познати и њу, јер први утисци на дјетињу душу зби-

вају се у кући, прве навике и на добро и на зло постају у родитељском дому и њих пошље лако нестаје; познај домаћи ред, ако желиш да дознаш каквог ће се реда држати твоја нејеста у твојој кући. Кад тражиш себи жену, треба да тражиш себи друга, који ће знати да те предусретне веселим лицем и благим ријечима, који ће знати својим понашањем, својом љубављу рашћерати ма и за вријеме бриге које обузимају твоју уморну душу. За то хрђаво ради сваки, који најљивно и добро не огледа душевна својства, парав, врлине и мане свог будућег друга. Који се жени за то, што хоће да добије богаство или силне и моћне пријатеље, који ће га у животу бранити, тај је бездушан, тај припада неморалним. Он прво понижава морално достојанство човјека, претностављајући му предмете материјалне природе, друго: показује да је равнодушан и хладан према оном, што треба да човјека оживљава, и треће: показује да је неправедан, па таква човјека можеш свагда навући на све, што се не слаже са вјечном правдом и истином. Тог тренутка одстушићу од тебе, одбацићу те са свим, ако примјетим на теби, да си пошао стазом, којом не треба и не смије да иде будући свештеник, отац, вођ и учитељ народа. Свакојачко ти се не смијеш ријешити на тај посао сам без и чије помоћи. Искуство и савјети родитеља и оних, који су претурили преко главе то бreme, вриједиће ти много, за то и савјетујем ти, да не идеш на тај посао без искрена споразума са родитељима и савјета старих, јер би иначе било с твоје стране врло неразумно и непаметно. Кад сам казао о том предмету, у колико су се могле моје мисли словима насликати на малом простору ове хартије, то ћу ти сад казати, у какав одношај према жени треба да ти ступиш. Разумије

се само по себи, да се данас муж и жена у врло многим а врло различним околностима могу налазити; за то се и не могу избројити сва брачна правила од алфе до омеге. Али као прво и најважније правило нека ти буде: чувати се да хрђавим поступком не увриједиш друга и да га својим понашањем не омаловажиш. Узајамно уважавање и поштовање супруга јест основа њихова сложна живота. Муж и жена су једно тијело, а *једно* морају бити и у мислима и у раду, не кријући ништа једно од другог. — Ти мораш бити према њој попустљив; ако и примјетниш на њој што непријатно, поправи је, али лијежим ријечима и изразима а не служи се у том грубошћу и силом. Каква била твоја жена ти мораш с њом живити цијелог живота, па строгим и насилничким тоном и поступком само ћеш направити дубљи јаз, који ће вас дијелити; тим ћеш горе распирити пламен мржње, којим горе ваша срца. Умиљато, благо понашање је најбоље средство, да се очува међусобна супрушка љубав до пошљедног дана у оној мјери у којој је била у првим данима вашег брачног живота. Овим савјетима додајем ти и тај, да чуваш што више женску стидљивост и немој на штету њезиног здравља на зло употребљавати своја права

Осмо писмо.

Сад ћу ти говорити о домаћем животу свештеника. Свештеникова кућа треба да буде проста, без којекаквих сувишних и непотребних предмета и украса; но не треба да буде опет ни као обична хришћанска кућа. Она треба да је тако уређена, да сваки може познати, да у њој живи солидан и образован човјек, да сваки позна да је то кућа ког свештеника. Чистоћа и уредност треба да буду свакад и око ње и у њој. Кућа не треба да буде

сувише велика, али по могућству ни малена.

Све кућне ствари не треба да буду без и какве форме, али не треба да буду ни сувише украшене и накићене. Непотребног не треба да буде у кући, дакле украса, без којих се може бити, непристојних слика, и др. сличних предмета. Није прилична опет ни преферана простота.

У вођењу економије у кући захтјева се од њега велика нажљивост и промишљање. Она треба да се управља према силама и средствима, према његовој материјалној снази. Не треба да је тако заслијењен да жели имати и оно, што други имају. Пошто сви сеоски свештеници имају земље, то се они морају занимати и ратарством, и за то морају имати и стоке. Ако свештеник мисли занимати се земљорадњом, то треба и да је изучи добро, како би рад његов послужио као примјер његовим парохијанима и околини; у противном случају боље је оставити плуг и мотику, да не би служио на подсмјех сусједима због свог незнања и неспособности.

Умјерен и правилан живот користан је за сваког човјека, а особито за свештеника; он има много различних послова, за то и вријеме требало би да му је врло драго; он је дужан распоредити вријеме тако, да ни један минут не би бадава прошао. Јутром је најприличније свештенику посветити који час молитви, а пошље ње да се занима својим домаћим пословима; у случају да их нема, нека то вријеме посвети читању корисних, поучних књига. Ја бих ти савјетовао, сине, да се још сад не учиш пити каву рано и прије 10—11 сати за то, што ће ти пошље као свештенику доћи врло добро, јер у оне дане кад мораш свршити службу Божју, тешко

не ти бити чекати да се служба сврши, ако се будеш сад навикнуо да рано пијеш; ко рано пије каву, тај диже у јутру прије времена породицу своју, те тако мати, која је цијелу ноћ лебдила око дјетиње колијевке, не може ни пред свануће себи наћи одмора.

Мислим да неће хрђаво бити, да ти кажем: какав треба да је по спољашњости свештеник. Свештеник по свом чину и положају мора бити строг и достојанствен. Како је свештеник дужан носити дугу косу и браду, то треба да се стара, да му коса и брада буде чиста; не треба косу да прави коврчавом или да браду подстригава тобож да добије бољи изглед, то не приличи свештенику. Он не смије употребљавати ни масти ни уља, јер је то за мирског човјека. Не ваља ни то, да свештеник иде на улицу међу свој народ чунав, разбарушене косе или да такав дочекује кога у кући. Свештеничке хаљине треба да буду од црне материје, јер је та боја за свештеника најсходнија; хаљине да буду срезане по прописаном и уобичајеном реду а не по каквој другој измишљеној моди. Хаљине да буду чисте, не згужване ни подеране. Свештеник нек не носи каквих украса на себи, као: златан ил' сребрен ланац за сахат, прстен итд., сахат треба да виси о једној црној панталници. Свештеник нека не употребљује бијеле, ил' њима сличне рукавице; обућа треба да буде такођер очишћена и направљена у простијем облику. Држе ли се свештеници овије правила, то ће се и њихове жене томе приучити.

Ако је свештенику неприлично држати се раскошности у одјећи и обући, то му не приличи држати у својој кући ни прећераног весеља са музиком и игром. Свештеник мора пријатељски и љубазно да прима у своју кућу парохијане; ако му

срества дозвољавају треба и сам да их зовне па да с њима дијели своју со и хљеб; његов састанак са парохијанином не смије бити ради јела и шића, него ради тога, да он као отац своју духовну ћицу поучава, упућује на добро а да их одвраћа од зла и неваљалства. И ти састанци нек не трају дуго, нек не дочекују поноћа. Но и у томе се не смије прећеривати и ако је дужан свештеник бити весео и радостан, кад уводи госта у кућу. Само ти не смијеш у томе далеко ћерати, јер ако свештеник кога год види на улици зове к себи и својој кући, постаће непријатан за људе, а чешћим састојањем опет почеће га људи укоравати: да вријеме троши не у корисном говору и поучавању, него у бесплодном и можда штетном причању и разговору а то није за свештеника. Разборитост, искуство и строга пажљивост су неопходно потребни; они ће показивти човјеку оно мјесто, коме не треба прилазити и грапице круга, у коме треба да се покреће.

Може, синне, бити још и друга хрђава мана у свештеника, а то је она, кад он хоће да се покаже бољим, него што је у ствари и кад се под видом сиромаштва и потребности скрива страст користољубља. Тешко је преварити људе; ма под каквом маском прикривао се ти, опет ће они прије ил' пошље познати човјека, оцјенити га како је заслужио, а у срцу свом гајиће презрење према опом, који се тако вјешто претвара. Упозоружем те на тај гријех, да се не би пошље кајао, јер ће кајање касно доћи, кад свијет стече својим искуством хрђав појам о теби и твом раду.

Ето такав мора бити свештеник у својој кући као домаћин и како треба да се влада према својим посјетиоцима и гостима. У идућем писму писаћу ти какав треба да буде свештеник изван своје куће.

Говор

на свето-савској вечерњој забави у Градачцу 1891. год. говорио **Васа Поповић** протојереј.

Поштована господо!

Ово је четврта година од како ми овдје у Градачцу овако — са вечерњом забавом прослављамо данашњег светитеља.

Наша је слава овдје скромна, јер наше скромно мјесто, наше прилике и многе за сада неотклониме сметње, пријече нам да прославимо онако, као што великим дјелима и заслугама данашњег светитеља, и његовом светом имену доликује и приличи.

Али опет, и ако сада неможемо више и боље, а оно заиста можемо и смијемо рећи, и управ похвалити се да ово чинимо с пуно воље и у највећој благодарности и поштовању према нашем великом светитељу.

А у нади смо да ће и код нас у будуће бити и више и боље.

Господо!

Сви људи, сви народи, треба да поштују своје великане и заслужне мужеве, јер „који народ неумије поштовати своје велике људе, тај народ није достојан ни да их има“; или другачије: који народ није благодаран својим добротворима, тај народ није достојан да му ико добро и чини.

А који се народ сјећа својих великих и славних људи, својих добротвора, својих јуначких предака; који народ умије своје заслужне људе цијенити, славити, хвалу и благодарност им одавати, и који се народ сјећа и није заборавио на своју прошлост, тај народ није изгубљен, тај је народ свјестан себе и свога имена; јер тај народ загријан својом славном прошлости и дјелима својих праћедова, он ће тежити да бар у будућности створи својим потомцима оно, што сам у садашњости није могао имати.

Па како у томе стоји наш српски народ?

Српски народ увјек је до данас и умио и знао са родошћу сјећати се своје прошлости, и највећу пошту и признање својим великанима одавати.

Па ето и овај данашњи дан посветио је српски народ једном великоме и заслужном мужу, великоме учитељу и светитељу — светом Сави I. архијепископу и просвјетитељу српском.

На све стране, широм васколиког Српства данас се прославља св. Сава.

У свима српским црквама; у свима српским школама данас се описују и преузносе, и млађем нараштају на угледе износе велика дјела његова.

Господо!

Дјела св. Саве нама су овдје свима већим дјелом позната, јер је и прошлих година о томе овдје говорено.

Сви знамо да је св. Сава син краља српског (великог) Стевана Немање.

Сви знао да је он био I. архијепископ српски.

Сви знамо да је он српској цркви изradio независност, а дотле је зависила од цариграчког патријарха.

Сви знамо да је он измирио своја два брата Стевана и Вукана, који су међу-собно почели били ратовати, народну крв прољевати, и који су хтјели ујединењу српску државу расцијепити.

Сви знамо да је св. Сава умирио и својом мудрошћу склонио мађарског краља, те је исти од ратовања на српску државу одустао и оступио.

Сви знамо да је отријебио српске земље од грчких и латинских свештеника и учитеља.

Сви знамо да је подигао многе цркве и манастире и уредио манастирски живот код калуђера.

Сви знамо да је ишао, и непрестано сам собом путовао по српским земљама, те народ у вјери поучавао, у побожности га утврђивао, у духу и народности будио га.

Особито пак, сви знамо да је подизао, и свуда по српским земљама оснивао школе и постављао српске учитеље, а прикупљао у школе малу српчад да се у српском духу и језику уче и васпитају итд. итд.

Па према свему томе и знамо да га баш зато српска црква и слави данас као *свештатеља*, српски народ као свога учитеља и *просвјетитеља*, а српска школа као свога *патрона* и покровитеља.

Сви то, велим, све знамо, па зато сада и нећемо овдје описивати, износити и приказивати многобројна дјела његова, молећи се зато нашем великом светитељу да нам опрости ако с тим и мало пред њим гријешимо.

Па кад нећемо о томе, а оно ми ћемо сада овдје рећи и проговорити, или управ *погледати*

на српску прошлост, јер је баш достојно да се данас на дан светог Саве сјетимо и споменемо Српске славе и прошлости сјајне.

Нећемо много, рећи ћемо кратко „споменућемо српску прошлост“ само с једног гледишта, и то у толико у колико нам наша прошлост служи на дику и понос пред другим народима.

Но прије свега упитаћемо се овако:

Каква је Српска прошлост?

Је ли српски народ икада славан био? и

Може ли се српски народ са својом прошлости поносити?

Господо!

Српски народ био је моћан и снажан; био је славан и велики. Прошлост му је сјајна и свијетла. И српски народ може се занета пред свима народима дичити, поносити и управ гордити са сјајном и славном прошлости, и минулом славом својом, са великим људима својим, са јунацима својим — са славним претцима својим.

Други народи да имају полак — да имају много мање, гордили би се и уздизали много више.

Ми смо у томе скромни, а међу тим имамо се чим и уздизати и величати и гордити и поносити.

Хоћемо ли да се поносимо *царевима* и краљевима нашим, ено нам великог Немање силнога Душана и славнога Лазара, којима у свјетској повјесници мало равних има

Хоћемо ли *јунака*, ено нам Краљевића Марка, Милоша Обилића, Југовића, Реље Бошњанина, и још других (из старијег и новијег доба) много и много, који се на српском небу, у српској пјесми и успомени свјетле као сјајне и јасне звијезде, и који су превазишли својом величином све борце других народа. Та и Његуш вели: „*Шта Леонид хоће и Сцевола, кад Обилић стане на поприште*“.

Хоћемо ли *свештешта* и просвјетитеља српских, ено нам Симеона Мироточивога, ено нам св. Саве, Арсенија патријара и Максима владике.

Хоћемо ли *Цркви* и *Манастири* тих видљивих споменика и задужбина, које су правили и украшавали српски владари — цареви и краљеви, и други побожни српски великаши. Хоћемо ли велим тога, ено нам седмо-вратне Жике, ено нам Лавре Студенице; ено нам високих Дечана, ено нам Милешеве на Херцеговини и Озрена на сред Босне славне, и још много других српских

свјетилишта, по чијој се величини и украсу занета види „*е смо царовали*.“

Хоћемо ли да се поносимо *књигом* и науком, ено имамо и сада старих књига, које су руком, а „ресавским краснописом“ писане „у Ресави крај воде Равана“, а ено нам и сада у нашим црквама књига из (ондашњих) *цркви* српских штампарија. (од године 1519.)

Хоћемо ли *вјештина* и грађевина, то само погледајмо како су зидани стари манастири, градови, Ђуприје и т. д.; па погледајмо живопис: иконе и слике и друге старе српске израде; то је све са великом вјештином рађено и прављено, а „Раде неимаре“ опјеван је и прослављен у српским пјесмама.

Хоћемо ли *правде* и *закона*; то устав и законик Душанов јасно нам показује, који се и одликује од свију државних закона онога доба.

Хоћемо ли *лијених* и *побожних обичаја народних*, то их занета много и премного има. Ето и „Српска Слава“ — „Крено Име“, јесте одличје и само српско обилежје, које само једини Срби имају и којим се од других Словена баш и разликују.

Хоћемо ли *народних умотворина*: прича, приповјетки, пословица, загонетки и доскочица; хоћемо ли велим те народне филозофије, у којој се баш и огледа велика духовност нашега народа, то свега тога има у српском народу толико, да се никад то све покупити, исписати нити оштампати може.

(За сваки случај и за сваку потребу може се прича као примјер употребити, или пословица и доскочица додати и примјенити.)

Хоћемо ли онога, *чега ни један народ тако и толико нема*, а српски народ има га много и премного; *то су нам српске народне пјесме* у којима је опјеват сваки јунак, сваки догађај, и све што је народ нашао за достојно опјевати и у успомени, било као добро или зло, задржати.

(У својим народним пјесмама српски је народ опјевао сву своју славу и величину славнога доба Немањића, и доцније до Косова, па и јуначки свој пад на Косову, а тако исто и тешке муке и патње своје од Косова до данас.)

Тако исто остале су нам још од тада *Гусле Српске*, тај тужни инструменат Српски, са којима се је Србин разговарао и забављао, и уз које је тешке, тужне и суморне часове своје проводио.

Оне су нам мила успомена и потејећање на славу прошлост нашу, јер нам уз њих српски пјевач пјева: „што је негда било“.

Хоћемо ли градова, споменика, натписа, старих писама тих очевидних доказа наше славне прошлости — њих има по нашим српским земљама много и много, ма да их је доста незнатљива и непријатељска рука уништила.

Свуда куда се год макнеш, у поље или у планину, наиђеш: на градић, на споменик, на камен, на потпис, на гроб и т. д. који ти прича: оvdје јунак, оvdје војвода, оvdје цар или краљ српски и т. д.

У коју год архиву или библиотеку пружиш руку, увјек извучеш какву стару листину, старо писмо, као „Повељу“, „Хрисовуљ“, „Уговор“, од Душана, од Милутина, од Лазара и т. д. и т. д.

И кад би још све оvdје ређали, и само овако напомињали, а да неречем описивали и подробније наводили; то би много времена требало, и далеко би отишли.

Али и из свега тога, што побројисмо и споменуемо може се видети, *и баш се види да смо у свему и у свачему велики и славни били.*

Па онда како да се својом прошлом славом и величином недичимо, како да се не поносимо?

То је наша прошлост, то је Историја наша, која је зарезана у срцу нашем и чува се у души нашој.

Па има ли нам користи од тога, што се сјећамо наше прошлости? —

Има. —

Наша славна прошлост оживљује нас, даје нам хране, даје нам снаге, заноси нас, општа нас и управ то нас и држи да као Срби осјећамо, и да се на основу тога будућности надамо и спремамо,

Па зато кад смо сада рекли о српској прошлости, и кад смо видели: Ко су? Шта су? и Какви су славни стари Срби били? то и ми данашњи Срби, као њихови потомци будимо свугдје *и на сваком мјесту прави Срби.*

Мислимо и радимо као прави и честити Срби.

Прави и поштени Србин треба свагдје и на сваком мјесту да истину говори, и пије нека *се непретвара* и нека *недовољчи*.

Своје српске светиње нека чува и брани, а туђе нека поштује и невријеђа, а никога нека не напада, а када буде нападнут нека се у законитим границама јуначки брани.

Јер туђе нападати и вријеђати није поштено, ни човјечански, а стојати на бранику својих човјечанских права и народних светиња, то је јуначки, то је српски; то ће нам и сваки поштен човјек одобрити, а то нам ујемчавају и праведни закони Његовог Величанства нашег Премилостивог Цара Франц Јосифа I, у чије се име у овој нашој земљи — милој нам домовини Босни влада и управља.

Зато ћу завршити овако:

Свети је Саво мирио завађену браћу. то и ми миримо се и у слогџ живимо.

Свети је Саво мирио Србе и са непријатељима — миримо се браћо и ми са онима, са којима кривицом њиховом или нашом у омразу дођосмо или долазимо.

Свети је Саво утврђивао православну вјеру — ми је чувајмо и поштујмо.

Свети је Сава будио и учвршћавао српску народност и српски језик — ми то као нашу светињу бранимо.

Свети је Саво подизао, оснивао и ширио српске школе — то их и ми оснивајмо, подижимо и помажимо, „јер нема горег срама и стида нег' своме чеду недати вида“.

Кад оваки будемо, онда смо заклетву и аманет светог Саве очували и испунили; онда смо достојни потомци наших славних ђедова; онда ћемо незнање одагнати, а науку и просвјету прибавити; онда се можемо и надати да ћемо сретнији бити и постати. И само у таким жељама достојни смо да данас нашем великом светитељу речемо:

Слава ти и хвала српски просвјетитељу!

Слава ти свети Саво наумитељу!

Слава ти!!!

Свршетак спора између Порте и Патријаршије.

Спор између Порте и Патријаршије свршен је по вољи патријарха Дионисија и синода, и патријарх је у очи Божића наредно да се отворе цркве.

Јануара 23. о. г. (Прошле недеље) изашла је султанова ирада којом се потврђује споразум између порте и Патријаршије, а велики везир

је упутио тај споразум валијама са својим расписом у коме их позива да се по њему владају и управљају. За то је св. синод имао сједницу 24. јануара о. г. под пресједништвом хераклијског митрополита Германа да саслуша и узме на знање званична акта којима је ријешено питање о привилегијама патријаршије. Пошто су акта прочитана, чланови синода нашли су да је султанова влада у свима тачкама ријешила повољно спорно питање, и да више не постоје они узроци због којих је патријарх Дионисије дао оставку, те треба да је повуче натраг. За тим је у том смислу састављен записник који су потписали сви чланови синода, и изабрата депутација која је отишла у Макрикени, где је патријархов дворца да га умоли и позове да прими опет своју дужност. У депутацију су ушли митрополити хераклијски, дерконски и сисанијски, Димитраћи Јенудија и др. Зоографос. Патријаршиској штампарији издата је наредба да наштампна владин акт и објаву патријаршије о сретном ријешењу овога питања.

Везирова тескера објављује валијама да заклањивање и развођење бракова и питања о издржању и миразу решавају патријаршиски и митрополитски судови, а пресуде њихове извршују извршне власти.

Завјештања, која потврди патријарх, митрополит или владика имају законску силу код судова, а све спорове око наслеђа међу хришћанима наследницима суде у провинцијама митрополитски судови, а у Цариграду патријаршиски савјет.

Наставне планове за школе прописује и потврђује патријаршија и митрополије. Али ако

државни надзорник или директор јавне наставе нађе да се који наставник не придржава програма у предавању, или да наставник и наставница немају дипломе или увјерења, тражиће од патријаршије или митрополије да забрани такво предавање или да уклони таког наставника, па другим да га замјени.

Кад би било потребе да когод код суда кривичног или грађанског или код истражне власти положи заклетву, наређено је да свештеници у патријаршији и митрополијама, или рабини у рабинатима заклинају људе, па да патријаршија, митрополија или рабинат пошаље увјерење власти да ли су се дотични заклели или не.

Ако ли би когод тужио свештеника за дуг и хтјео га затворити, свештеник ће издржавати затвор у патријаршији или митрополији. А ако свештеник има да одговара државном суду, суд ће га позвати преко патријаршије или митрополије, и ове су га дужне издати. Док је под истрагом свештеник, не ће бити у затвору са обичним кривцима, но у пристожној соби, а кад буде осуђен, издржаваће казну у патријаршији или митрополији ако је осуђен за иступ. Но ако је осуђен за злочин, онда ће, пошто се раснопи, издржавати казну у обичном затвору.

Ако ли се пак у коме крају државе прогласи опсадно стање, кривце ће судити војни суд, и у том случају оптуженици држаће се у обичним затворима.

Ово су у главним потезима тачке споразума између патријаршије и Порте, које је православни народ српски и грчки, по изјави патријаршије, радосно поздравио.

„Д.“

Говор

Саве Л. Пјешчића, проте, приликом откривања и посвећења споменика покојном Митрополиту Леонтију Радуловићу у ерпско православној мостарекој цркви.

„Дужности нам је сјетити се мртвих, које својим у животној звасмо“.

Драга Србадијо!

Окуниемо се данас око гроба лијепо и са пожртвовањем обиљеженог; око гроба, код кога треба, да се сјетимо опомене вјечне истине:

„Који мене вјерује,
Ако и умре живиће!“

Ево имамо пред очима, ејајан примјер, до чега долазе смртни са својим животом, са живо-

том Богу и људима угодним; само још винимо се душевним очима, у прошлост, у живот блаженопочившег Срба митрополита Леонтија Радуловића; па кад то учинимо, и побожно оборимо своје погледе у ту пред нама хладну мраморну плочу, над његовим измученим тијелом, увјерићемо се и да сиромашне мајке рађају роду славне људе, као и то, да је „благо томе, ко до вијек живи“.

На ово свето мјесто, око тога гроба српског, не наћера нас ни сила моћних, ни богатих, но дух животворећи који нас упути, да се одужимо људима, који бијаху трудбеници нашег народа, који бијаху свештеници цркве сјајне, који бијаху наставници српске школе;

Ми у овоме часу одужујемо дуг према заслуженоме, и то дјелом, које нас убраја међу достојне синове славних предака, међу ученике светих српских првоучитеља и учитеља, у које ступи, својим животом и радом покојни, врли како од народа тако и од Нег. В. Ц. и Кр. Ф. Јосифа I. одликован, како богата, тако и сиромашна, љубљени, и непрежаљени Србин, Митрополит, Херцеговац Радуловић. —

Слика, која нам је ево насликана не варљивим, но живим бојама, јасно очитује на вашем српском челу, да је достојна, да је сваки син наше Ерцеговине, у своју душу вјерно уреже, за примјер у своме земаљскоме животу, за примјер у својим радовима и борбама на корист Српства и Православља. —

На овој живој слици видите тај хладни мраморни споменик, под којим мирно борави вјечни санак, до часа суда Српско православно Митрополит, који је својим, свима нама познатим животом и радом, удостоио се милости код Бога, а љубави код свога српског рода, те да пође стопама светог покровитеља наше Ерцеговине.

— На овој живој слици, видимо себе саме, старе и младе, богате и сиромашне, са већим и мањим знањем — видимо да је слика потпуна, јер је и покојников живот био потпуна слика, према којој се може угледат сваки православно Србин и виђети како се живи, ради, пати, за наш на разне начине мучени и раскомадани српски род. —

Утјешимо се, разаберимо своје намрштено чело и развеселимо се, што ће листови наше српске историје, бити урешени и овом сликом, сликом која ће нашим потомцима казивати, не само о покојнику, но и о српској свијести, која и у овом тренутку свакоме доказује, да њу није лако угасити, нити у партајским страстима замрсити.

Из ових мојих ријечи, китим вијенац, не од цвијећа, које ће увенути но из осјећања, и полажем га на гроб покојника, не зато што је чинио добра појединцу, но зато што је мушки, српски и ришћански газио по трновитом путу народних бораца, као што су газили и прије,

као што треба да газе и данас чувари и заштитници српске и православне мисли, за спас рода нашег, за славу православља српског, за одржање и унапређење српске књиге, која нас духовно уједињава и држи чврсто спојење у један ланац српских земаља.

Покојник је заиста заслужио у овоме часу и већег и китњастијег говора; али што се полаже са искреним осећањем, мислим, да ће и од вас бити примљено, драга Србадио, на коју се желим баш на овом гробу обратити са неколико ријечи, у којима се не мислим поплашити силе ако је има, надутости, ако у чијој души постоји, портајске страсти, ако се ће загријава или прикрива; — дакле разговорићемо се искрено и отворено, баш на гробу нашег милог покојника, нек нас и раб тога гроба не само сад но и у будуће учи: какав треба народу учитељ и како треба народ да штудује своје праве и истинске учитеље, а такви вијенци најбоље ће приличити и сад и у будуће његовом споменику. —

Окрећем се најприје мојим друговима како свештеницима, тако и учитељима наше мале Србадије, наше среће и узданице, проговарам, најприје њима, јер је и покојник био узор свештеник, и велики поборник српских учитеља и наших школа; проговарам нама, који смо сѐ народна, нама кроз које народ цвјета или у зачетку труне, нама пастирима, који ћемо за повјерено благо одговарат и пред Богом и пред људима.

Тешки положај у коме се данас налазимо као учитељи, вође народа, и ако није онакови, као што бијаше, кад се глава у торби ношаше, кад се на прагу божественних храмова, вјере и просвјете често пута полагагала глава смиреног нашег духовника, који је умιο и крв своју проеут „за крет часни и слободу златну“ — не тражећи славе ни богаства, нити какових високих земаљских положаја, велим тешки нам је положај, и ако није онакови, као што рекох, опет нас својом финоћом опомиње, да будемо на опрезу, те да како не застранимо, да не изгубимо из вида народ и његово добро, јер је нама народ и добро и зло, наш спас као и хрђав глас; зато у њему имамо живити, радити и умријети са њиме.

А, ево нам лијена примјера, пред очима, у овоме велељепном храму, под тим хладним спомеником, ево примјера, како „Господ“ и народ „љубит праведници,“ ево примјера, који нас учи, да се српски свештеник не одваја од народа ни

за вољу власти, ни под притиском силе, ни за љубав богатства, ни у тешкој сиротињи, и, ни по жељи партајских страсти, а такове нас са пуним правом има тражити наш народ.

Дочекавши доба српског управљања са нашом црквом, доба у коме пред собом видимо храбра духом и тјелом, прекаљена у борбама за свој народ, покојникова у свему вјерна сапутника, нашег љубљеног архијереја г. Серафима Перовића, који ће хтјети и смјети водити нас правом етазом народних „духовника“ — дочекавши то доба имамо се само радовати и са већим пожртвовањем и одважношћу ступити на браник српских светиња, јер смо опкољени и као Срби и као православни.

Код Срба је духовник само народни човјек, јер и православна црква у српству је спојена са народношћу, те је као такова, уз српске гусле и народне обичаје, са светим Ћириловим словом чувала разтројено српство у једној духовној јединици е мора до тиха Дунава.

И данас смо, Богу хвала, у српској православној цркви, ће се јасно види да се у њој Србин Богу моли, окупљени око гроба Срба свештеника, окупљени из богатих и сиромашних крајева наше миле Ерцеговине, окупљени не да плачемо за прошлост, но да њом насјетовани, порадимо са народом на бољој будућности, наших цркви и манастира, наших општина и задруга, наших пјевачких и других српских друштава, а нарочито наше српске књиге и српске православне школе, помоћу којих ће наша мала Србадија полагати темељ остварењу заједничке мисли читавога Српства.

Тијем путем дужност нам је ићи и дјелати „дондеке свјет“ имамо; — јер запитајмо се на овоме гробу: е ким је српски свештеник од вазда дијелио дане живота? ни е ким до са својим народом, како у часовима, кад смо царевали, тако и у часовима народног робовања.

— Но и ви драга Србадио! на первазу тога гроба, који покрива земне остатке, право српског, народног „духовника, сјетимо се да је трпио за народ и цркву своју, како по вољи најсилнијих, тако и најфинијих угњетача истине и правде; сјетимо се као народ својих дужности, сјетимо се својих гријеха, који пропетичу из непослушности према српској православној цркви, који пропетичу из личне и саможиве силе и славе, упорности и хвалисања, свађе и партаизма; овђен,

баш треба да прођемо у мислима тавнице, како оне по пустињама вреле Сахаре, тако и оне лијепо и чисто спремљене, кроз које је покојник прошао; кад то учинимо, виђећемо, да и српски свештеник умије патит, да и српски учитељ умије му бити друг — од колијевке до мрачнога гроба. —

Кад туда обиђемо, сјетићемо се још боље и своје дужности, коју морамо испуњавати, као Срби и ришћани; а клонити се свега онога, чиме би се могли огријешити о свету заповјед што Србу пише око часног крета на гробу, на црвено-плаво-бијелој нашој застави, заповједи: „Само слога, Србина, спасава“.

Гледајући у вас, тако окупљене, радостан је ваш свештеник, јер види својим очима, како је будна свијест ваша, како је чиста душа, како су заједничке молитве ваше, те и својим обрће се ка престолу божијем за вјечни мир души народног трудбеника. Ко не буде слијеп код очију, тај ће из ове слике разумјети, да нам је: срце и душа спојена, да су нам мисли сложене, те да су нам и молитве заједничке.

Ушљед тога, упућујем се са ријечима, срцем и мислима и на вас Срби и Српкиње, очеви и мајке, браћо и сестре, на вас слушаоце свога свештеника, на вас који сте дужни и хоћете очувати и његовати љубав и оданост према Српству, према православију и према својим пастирима и учитељима; да одржите чисту љубав и братски загрљај, јер „брат е братом, род е родом, руши сваку незгоду“, — слогу која се печати пољупцем Милоша, Милана и Ивана, љубав која је освјештана мајчиним загрљајем Јевросиме мајке, а сестринским косовке Ђевојке; а да се грозите рушитеља тијех светијех печата, који воде своје порекло од Кајина, Јуде Искариотског и нашега Бранковића. —

Вође пак народа, били свештеници или свјетовни првенци, знаће по овоме, да је тешко ономе: кога не благослови света српска православна црква, кога не узвелича српска историја, кога не уз слави српски гуслар, кога не забилежи српска књига угледним словима. А овим тренутком насјетујмо се, кад сви заједнички, у своја срца, уносимо овај чин, којим узносимо праведника Божијег и народног, као што што ће га и нашим потомцима износити за примјер наша српска црквена и народна историја; а зато смо и ми сретни, јер „благо народу, који

умије одати хвалу заслуженим људима, достојан је да их има и да напредује“. —

Историја српска, која има доста страна и златним словима исписаних, не заборавља покрај наших светих Немањића, ни оне од крвавог Косова па до дана данашњих, славне трудбенике и мученике, како оне од мора до Дунава, тако и оне од Прилипа до Новог Сада, како оне, који српство сачуваше, од оштре буре истока, тако и оне, који нам не дадоше, да се утопимо у тиха мора запада. —

Таке вође ево и народ велича па још у доба кад је расцијепљен на разне начине, за славу српског имена, а за примјер себи и својима. —

А зато бих желио, још јасније пренијети у мислима вас, драги слушаоци, кроз све незгоде, што их Српство због себе сама претрпи, као и кроз она славна времена, у којима Српски *срб* и паницијер, бијаше сјајан и злотвору етранин, довести вас међу ону Србадију окупљену око светог првоучитеља и нашег покровитеља, да саслушамо његове свете ријечи, које нам српски цјесник овако уреси:

„Ђедо моја, ђедо драга, да ли има већег блага: него кад смо браћа редом и пред Богом и пред свјетом. — А томе вас учи вјера, вјера ваша, вјера света, па чувајте вјеру вашу; јер ће доћи, доће вријеме потавниће српско сунце, сунце среће и слободе; она ће вам дати пада, сред чемера тешких јада“; . . .

Да вас проведем, велим, у те славне дане иза који многи заборави да смо браћа редом, те се и положи света круна Немањића у крв на Косову, из које се само може дићи оном старом слогом, када вјера и слога бијаше чврста, када буду оваки храмови одјекивали умилним гласом Србадије младе, а мирисали заједничким и побожним молитвама.

Упирући своје погледе у овај божествени храм, мјесто збора српског рода, у његове украсе споља и изнутра, а понајвише у вас, као најљепши накит овијех светијех мјеста, српски православни свештеник, види ону стару слику и весели се са свима вама, и ако смо око гроба сакупљени, што остадосмо послушни заповјести свога првоучитеља — али у исто доба и опомиње да и у будуће останемо и пред Богом и пред свијетом увјенчани слогом, као што се у овоме часу осјећамо.

Само тако ваши трудови око овога чина могу рачунати на бољу будућност наше ереће у црквама, школама, општинама, и у свима по наш народ корисним друштвима.

Ово изрекох зато, што желим као и сви ви, да будемо сви једних опште корисних мисли и жеља, да радимо сложеним снагама; чему ће пак напротив сметати личне зајевнице и друга разтројства, изнад којих треба високо да стоји сваки истински народни трудбеник, па био он свештеник или световњак, био појединац или читаво друштво, па и саме наше општине.

Али овај чин у животу и раду садашње српске православне општине мостарске, а са њоме и осталих у Херцеговини, знаменит је, што дочека на Архијерејском престољу Срба Митрополита; знаменит је што се види да умије и хоће заслужене љубит и штовати, па и срце, душу и имања му даровати од свога залогача, знаменит је и по томе јер се подиже споменик не само заслуженоме, но и споменик српске свијести, наше слоге и љубави, споменик завјета: да ћемо бити и истрајни у радовима и борбама за црквена, општинека, школска и народна права.

У то име, ми ћемо се радовати, радоваће се блажени сјен на небесима врлог покојника, радује се свети архијерејски престо, са кога нас је кратко вријеме покојник благосиља, и са кога нас данас њему достојни нашљедник, остарјели борац са народом благосиља; радује се јер види својим очима, како његови синци цијене заслуге, радује се што ће дјелати, живити и умријети са њима; а са њиме се, увјерен сам, поноси и читаво свештенство, што је дочекало, да својим смртним очима гледа како се од народа исплаћују труди за њ поднешени, што види, како се ради да се вјечно живи; а тако се радује и сваки од вас, који гледа корист општу као светињу, који Српску православну цркву љуби, а пастире почитује. —

У тој радости помнелимо на Бога и свете његове угоднике, и на оне српскога рода: св. Саву, Арсенија, Максима, Василија острошког, Петра цетињског, свете Немањиће, мученика косовског Лазара и друге српске светитеље, чија петљена тјела напајају светим миром душе наше Србадије све од Фрушке горе, Авале и Ловћена, Шар планине, и Риља, па до Хилендара на сред Горе свете; а они ће наше данашње молитве, које за душу упокојеног приносимо, пред престо Бо-

у мјести и прилијети, његову сјен у мјеста света и златна удостојити, а нас помиловат и са небеса гледат, да се духом до њих уздигнемо, као што нас учи неумрли Његуш:

„Истргни се искро божанствена,
Из наручја мрачне владарице,
Подигни се на свјетла крила,
Распали се пламом бесмртности,
Скини мени са очију мојих,
Непрозрачну смртности завјесу,
Тупе моје отргни погледе,
Од метежа овог ништожнога —
Уведи их у поља блажена,
У опширно светилишта биће,
Ђе с' рађају сунца и мирови,
Ђе вјенчано биће с зачатијем,
Ђе се дуи бесмртношћу крете“!

Ове ће нас ријечи увести са нашим молитвама у мјеста покојна, у којима пред вјечном правдом мирно почива добра душа нашег непрежаљеног Архипастира, која:

„Од свачијег скрила се погледа,
До једнога, који све прониче“!

Оваке мисли, треба да обузимају нашу душу на овоме гробу, на гробу свију наших упокојених, као и на гробљу свију наших славних људи, али не треба у тим мислима да нам душу обори тужна прошлост, како би јуначки издржали ову бурну садашњост, те се и показали не надмашни у борбама, патњама, као и у заједничким радовима; јер само тако, спремамо ход, да нам ерећан буде српски род.

Зато, Српски роде, нека тај мраморни споменик ороси не суза туге и нарицања но суза радости, којом треба да се завјештамо, подижући га своме покојном митрополиту Радуловићу о чијем животу, већ сте више пута и са овог мјеста слушали, а и радом му се користили, у цркви, школи и општини — да се завјештамо, да ће наш живот и рад и од сада подизати чврсте бедеме, међу којима ће се наша Србадија развијати у српској прабаједовој вјери, у братској љубави, и у чврстој нади на бољу будућност читавог Српства; да се завјештамо, да ћемо љубити и онога, који нас мрзи, да ћемо пружити руку братске слоге и ономе који од нас главу окреће, да ћемо умирити духове ако су се узбуркали, да ћемо заборавити на

зла и уврједи, ако су коме нанешене, да ћемо сви бити један дух у животу и раду; тако ћемо доказат да смо свјесни овога данашњег времена.

Тако уједињена цјелина, разломиће све препоне нашем, фамилијарном, друштвеном и општинском животу, у данашњем варљивом и клизавом добу, у коме се можемо уздати у Бога и у себе сами, у коме нам треба имати покрај мушке одважности, знања и вјештине, како нас не би когод побркао на путу заједничког рада.

А само наша уједињена снага биће златна слова на овоме споменику; у противном случају он ће нам бости и душу и срце, ако и за часак заборавимо на заједнички рад, на пожртвовање, на самопрегоријевање — а са данашњим молитвама наше свете српске православне цркве, узносимо и своје са завјетом, да ћемо и племените жеље покојникове и у дјело привести; — покојника, који нас духом својим око свога гроба окупи, да нас и ту насјетује, да будемо сложни и побожни, да будемо и у будуће примјер мушког и српског рода, међу осталим крајевима српства.

Ту нам науку даје својим животом не само као смирени калуђер, као апостол труда и патње, као Архијереј, но и као Србин, што му и подиже диван споменик у народу као и на овоме светом мјесту, а то ће му бесмртну душу упокојити онђе, где нема „печали“ ни „бољезни“, где је живот до краја .

А сад видивши своју жељу испуњену, откривајући и благосиљајући споменик на гробу нашег непрежаљеног Архијепископа и Митрополита блажено почившег Леонтија Радуловића, сјетимо се и његове блажене сјени, те у души својој сплетимо вјенац:

Ти народни трудбениче и мучениче, ти непрежаљени митроношче, прими дар твојих Ереговаца који ће остати вазда вјерни светињама Српског рода, прими овај вијенац сплетен из осјећања твојих синова из Кршине ти домини коју тако рано, по вољи Божијој, остави, они ти данас упиру своје погледе, да их благословиш, утјешиш и охрабриш, шаљући престољу божијем своју топлу и заједничку молитву:

Бог ти дао у рају насеље

А у Српству вјечно спомињање.

Амин! Браћо, хоће ако Бог да!

Нешто о хулним мислима.

Пошто су многи људи стужени и смућени од злих или хулних мисли, које су им зли духови нанијели; ради тога добро је да те мисли познамо и да знамо, које су грјешне за човјека, а које нијесу, и према томе да познамо срество како их можемо лијечити и од себе одгонити.

Из три различна узрока могу се у човјеку мисли смутити и то: од нечистоће, невјерства и од хуле. Да би се могли избавити од хулних мисли, треба да знамо ово: Прво, треба знати да у хулним мислима нема гријеха, ако воља и разум човјечији немају „саизвољења“ на то, него им се противе; на против, ако се воља и разум на то „саизвољавају“ и насладу у том налазе; дакле човјек сам томе тежи: онда те мисли доносе смртни гријех.

Ако на човјека напану таке мисли а није им рад, па мисли да гријешни, онда је таки човјек малодушан и не зна разлике међу „помисли“ и „саизвољење“. Није то свеједно кад се ја на нешто „саизвољавам“ и на нешто „мислим“. „Саизвољење“ је то, кад ја љубим зле мисли, наслађавам се у њима, свесрдно их желим, и у множавам их у уму своме.

Ако ми хулне мисли не желимо и нећемо их, него нам се оне саме намећу и на ум нам долазе, то је извјесан знак да наше „саизвољење“ на њих није, и не треба тада да нас савјест мучи, него треба да се Богу молимо, у њега се уздамо и крјепко стојимо како се не би „саизвољели“ на њих.

На питање: „Од куд долазе хулне помисли?“ одговара Љествичник: „у гордим срцама рађају се хулне помисли, а у смиренним душама небесна виђења“.

Ако дођу човјеку хулне помисли на „Бога“, онда треба читати: „Вѣрѡ ко єдинаго Бога“ итд. до краја, и ако се буде могло ваља учинити неколико поклона.

Ако дођу хулне мисли на „тајне Христове“ онда треба читати: „Вѣрѡ Господи, и испокѣдѡ, ѡакш Ты єи конггинѡ Хрѡгоѡ“ и т. д. до краја чинећи поклоне.

Ако дођу хулне мисли на „пресвету Богородицу“ — треба читати или какву молитву Богородици, или: „Подѡ Ткоѡ благоѡрѡкѡѡ“ или „Богородице Дѣко рѡдѡѡ са“, или какав тропар Бого-

родичин с' поклонима говорећи: Прикатиѡ Бого-родице мѡѡи ма грѣшнаго“.

Ако дођу хулне помисли на кога „светитеља“ онда треба читати ово: „Моли Бога ѡ мѡѡ грѣшномѡ кѡлѡтѡѡ (име), ѡакш азѡ по Бозѡ кѡ тѡѡѡ прикѡгаѡ, кѡзѡлѡѡ полоѡциникѡ и молиѡтѡкѡнникѡ ѡ дѡшаѡѡѡ нашихѡ,“ и чинити поклоне говорећи: „кѡлѡтѡѡ (име) моли Бога ѡ мѡѡ грѣшномѡ.“

Ако дођу хулне помисли на какву „икону“ онда треба пред том иконом учинити 15 поклона или ако не може се баш 15, оно бар онолико, колико се може, молећи се ономе свецу, који је на дотичној икони изображен. И тако ћеш помоћи Божјом све те рђаве помисли одклонити.

Осим тога, може се од „хулних мисли“ избавити и тако, ако се дотична особа пред свјештеним лицем исповиједи и савјет затражи.

Ево неколико примјера:

Брат неки запитаће једнога старца (старијег калуђера) за „хулне помисли“ говорећи: „Не мирна ми је душа оче, од лукавог бијеса хулног, но учини милост и реци ми: од куда бивају „хулне мисли“ и шта ћу чинити?“ На то му старац рече: „Хулне мисли долазе са више узрока а највише од љености и гордостѡ, и ако им се човјек не успротиви смиренѡшћу и скрушењем самог себе, онда ће му остати грјешна душа или ће изгубити ум т. ј. полудиће. (Патѣрик сл. 12).

Брат неки стужен бијаше од хулног духа и стиђаше се исповијети, али ипак пође једном старцима да се исповиједи, али кад дође њима застиђе се и опет остаде неисповјеђен. Често пута овај брат одлазаше учитељу Пимину и овај Пимин виђе да он има неке мисли и рече му: „Много пута долазиш мени са некаквим мислима и опет их са жалости односиш са собом, а нећеш да ми их исповједиш; но реци ми сине, шта имаш те тајиш у срцу своме.“ Брат му на то са стидом рече: „Хулним мислима враг ме смути и стидим се да их изречем“.

Чим ово брат изрече одмах осјети да „хулних мисли“ нестане, и старац му рече: „Немој се жалостити сине, него када ти дођу „хулне помисли“ реци: ја тих мисли не требам, хула твоја нека буде на те ђаволе, помисла твога неће душа моја; а сваке мисли које душа неће не могу се дуго одржати у њој, него морају одмах, као дим ишчезнути“. И тако брат примивши поуку,

оде благодарећи Богу, јер га старац поучи како ће хулне помисли одгонити („Проекција отеч“.) Папи Григорију, дође неки епископ и исповједи се да је опкољен силнијем мислима против Бога, и да му је од очајања тијело опало. Кад то чу папа, рече епископу: Епископ си а не знаш замке ђавоље; то је од искони ђавоље, да, кад виде кога гдје добро чини, па му не могу запети замке да пане, онда навале на њега са „хулним мислима“, како би му савјест смутили, ум растргли, од добродјетељи удаљили и у дубину очајања вргли. А ти треба да разумијеш да су хулне мисли ништа, и да не могу шкодити, ако их се човјек не боји и у срцу своје нема страха од њих. Оне могу шкодити само онда ако се човјек ожалости и ако се боји. О томе се Псалмопјевац лијепо изражава, кад вели: „Тало окољила страха идже не к страх“ (пс. 3 ст. 5.)

Блажена Јекатарина Сенијека (од града Сени) дуго времена бијаше смућена хулним мислима. Једном јој се јави Исус Христос, који одгна те помисли од ње. Кад га она виђе повика: „Те бијаше досле, слатки мој Исусе?“ На то јој Исус одговори: „У срцу твоме бијах“; а она рече: „Како си могао тамо бити, кад ми срце бијаше испуњено поганим мислима“?; на то јој Исус рече: „По том разумијеш да сам ти у срцу био, јер те мисли нијеси љубила, него си се трудила да их одклониш, и не могући то учинити, очајавала си; и тим си ми направила мјесто у срцу своје“.

Један од св. Отаца често у себи говораше ове ријечи: „Ја немам воље! ја немам воље“, и ово би говорио вазда, па макар коју радњу радио. Једном чује ове ријечи ученик његов, па га запита: „Реци ми учитељу, за што те ријечи

често понављаш?!; каква је тајна у њима?“ Отац му на то одговори: „Кад каква зла мисао дође у ум мој, онда говорим: „немам воље, немам воље“, т. ј. немам воље на такве зло мисли, и одмах те мисли бјеже од мене; ето за што често те ријечи понављам“.

Из ово неколико примјера видимо да не треба нико да очајава и да се боји „хулних мисли“, јер оне нијесу на штету ако човјек нема „саизвољење“ на њих, него су на корист нама, а ђаволима на посрамљење.

Блажени Августин о њима се овако изражава: „Хулне помисли су као пси, али мали пси, који само лају, а угристи не могу, па као што се не треба бојати тих малих паса, исто се тако не треба бојати ни злих духова, јер и они сами лају, али угристи не могу никога, изузимајући оног, ко их се боји и на њих мисли“.

Многи људи, кад на њих наиђу хулне мисли, очајавају мислећи да оне долазе од туда што су они у великом гријеху, и мисле да су они виновници тога, а не знају да су то само искушења, која долазе на добре и побоље људе, и долазе обично онда, кад се човјек Богу моли или какво добро чини.

Хулне помисли неће никад доћи на човјека, који са у смртним гријесима ваља и који се не брине о своје спасењу, него долазе обично на добре људе.

Сваки, који пати од хулних мисли, може исте од себе одклонити са овијем ријечима: „Не изскоља ш дјакле! на ткол хдлннн, ткој тд, а не мой мрзотти, изъ на на не тчѣю не изскоља, но и ннн-кнжд нхъ“.

С рускога.

Т. Братић,
богословац.

Серафиму Перовићу.

АЕ и Митрополиту херцеговачко-захумском.

Милешева Немањића лавро,
Заборави прошло доба старо,
Прошло доба кад си разорена,
Нечастивом руком оскврњена,
Не давно си опет обновљена,
Синовима српским опкољена,
Твоји синци храбри Херцеговци,
Од вајкада на гласу јунаци,

Често дођу те се Богу моле,
На гробници светитеља Саве,
Да их Вишњи удостоји славе;
Да им даде слободе и мира,
Њихној цркви достојна пастира,
Бог се склони њима на мољење,
И испуни њихово желење:
Дарова им Серафима старца,

Челичнога Срба Херцеговца,
 За свој народ великога борца.
 Херцег-земља поносито стјење,
 Српског рода ти драго камење,
 Твојом црквом већ туђин не влада,
 Архипастир Серафим је сада.
 Боже вишњи створитељу спасе,

Ти послушај српског рода гласе,
 Поживи нам Серафим' владику,
 Да нас учи, тјеши, благосиља,
 Води стазом светог православља!

У Милешеву 1890.

Ђорђе Поповић.
 учитељ.

Неким Србима.

*Возлюбиши Господа Бога твојега,
 всем сердцем твојим всеју душеју
 твојеју, и всеју мислију твојеју,
 а ближњаго твојега јаво сам себе.*
 Еванђ.

*

Еванђеље књига над књигом,
 Исписана крвљу и сузама,
 Сачувана у горким мукама,
 И сад шири слогу међу нама —
 Шири *слогу* шири *љубав* Богу
 С' којом Срби срећни бити могу.

* * *

Еванђеље књига од пекона,
 Кад је читаш цјела васиона
 На маленом светом листу стоји,
 Па све видим да се Бога боји,
 Све се слаже, све у слози живи
 Само, само... Срби су им криви..

Мали мравак па се брине за се;
 Свака биљка с' росом сгрлила се,
 А међ' Србима неслога се гаји
 Ко *Вукови* да емо нараштаји;
 Па се... не, не, изрећи не могу.

*

Србадио, миле очи моје!
 Крај радости, крај жалости твоје
 Духовника ти свога потражи,
 Нек ти душу Еванђељем снажи...!
Вјера нас је у ропству одржала
 А *неслога* свуда додијала...
 Монах ГенADIJE.

На посао.

Сложно браћо на посао,
 Радити нам сада треба!
 Сложно браћо, а благослов
 Бог ће вишњи послат' с' неба.

На посао браћо мила,
 Користимо роду своме —
 Сложно ћемо сломит' крила
 Душманину проклетоме!

У Мостару, 3. фебр. 1891.

На посао браћо драга,
 То је света дужност нама,
 Сложно само па ће одбјећ'
 Петвјековна од нас тама!
 Заепјаће љепши дани
 На понос нам Српства свог'.
 Е па сложно на посао
 Нек нас штити благи Бог.

Светислав.

„Лијек први“.

Бједни старац већ одавна
Болан лежи на постељи,
У посјету долазе му
Комшије и пријатељи.

*

Покрај њега сада стоји
Вјерна љуба са дјечицом,
Најстарији синак његов
Приђе опу са сузицом:

*

Отче мили! Слатки бабо!
Како су ти боли љути?
Мјесто тебе, да сам болан
Волио бих по сто пути.

*

Ако хоћеш — мили отче —
Да отидем по доктора,
Учинити то ћу одма,
Он излијечит тебе мора.

Нека сине — рече бабо —
Умину ће боли ови,
Бога треба вјеровати,
И његове свете слови.

*

Него сине хајде одма
Свештеника зови мени,
У Бога се вишњег уздам,
Да ће лакше бити мени.

*

Нек молитву мени чати
Молитва је „лијек први“,
За молитву, многи Срби
Пролили су много крви.

*

Попо одма дошао је,
И молитву прочитао
И кроз мало, кратко врјеме
. . . Болесник се придигао.

„Видиш сине“ — рече старац
Гдје молитва ствара чуда,
Нека знадеш, молитва је
„Лијек први“ — света свуда.

Сарајево.

Михајло Милановић.

Искрице.

Прибрао их Светозар.

Кад несреће дођу да униште тебе,
Буди од њих већи па си спасао себе.

Љ. П. Н.

Све од чојка човјек прима
Сваки дан се уче људи,
Од добрије примјера се
Не користе само луди.

Н. И.

Спавајућ до подне кућа се не тече,
Кога зора буди, том је сретно вече.

Љ. П. Н.

Смијешно је кад будала будалу окриви,
Још смјешније кад будала будали се диви.

З. Ј. Ј.

Све ти је синко, све до прегнућа
Без смрти нема ни ускрснућа.

Н. И.

Шта год помислимо све је загонетка
А куд погледамо гроб је и колјевка.

Љ. П. Н.

Може кад-кад лажов и до нечег доћи
Ал' било кад било хрђаво ће проћи.

З. Ј. Ј.

Ријеч на св. Саву

говорио приликом освећења водике у учитељском конвикту у Сарајеву: **Петар Ђенић**
свештеник и вјероучитељ. 14. Јануара 1891.

*„Успомена праведника прелази с'
рода на род“.*

Народ који умије цијенити и уважавати дјела својих заслужних мужава, те који зна споменом преносити и предавати у аманет заслуге својих великана млађему нараштају, тај народ не може двојити о својој будућности и напредку; народ ће тај кад тад бити примљен у коло других срећнијих и просвјешенијих народа, те ће заједно са овима радити на бољитку своје и цијелог рода човјечанског.

Све на свијету је варљиво, промјењљиво и пролазно, само добро име остаје на вијеки.

Ко својим радом и позивом стече у своје народу не умрло име, стекао је не процијењено благо, он је себи саградио вјечну кућу на овом и оном свијету.

Сва блага и богатства овог свијета у срањењу са лијепим гласом и именом, ништа су!

Реци ми ти драга младежи, чија нас успомена сваке године у оваком броју сакупља у овај просвјетни дом?

Ко је тај, коме оваком поштом и свечаношћу дан спомена величамо? Шта је заслужио, чиме нас је толико задужио тај смртни човјек, када се и послје толико стотина година име његово славом узноси и спомиње међу нама?

На ово питање знам драга младежи да си и сад и вагда одговорити спремна:

„Успомена је ова“

„прослава не нова“

„у част и славу Сави“

„српске цркве глави“.

Тако је. Најмлађага сина Немањина Растка, благодарни род српски за његове превелике труде, чиме бољим да награди, но именом свога просвјетитеља и усрећитеља, именом свога народног и религиозног препородитеља.

Света наша мати православна црква изиђе на сусрет жељама српског рода, увјенча светиљскијем вјенцем славе, прибори „лику“ светих достојног овог мужа и посвети његовој успомени данашњи дан 14. јануара.

Па зар може бити, зар има веће славе и награде од имена које вјечно у роду живи?

Не, нема драга младежи веће славе од оне, кад један цио народ слави, а нема ни веће на-

граде од оне, којом сав народ признаје и не увелим вјенцем крунише дјела неуморног трудбеника и искреног пријатеља своје цркве и државе.

Св. Сава је у пуном смислу ријечи заслужио ову славу; задужио је Србе све и свуда, а тај се дуг одужује ев' оваким слављем.

Врлине, којима је душу своју украсио и дјела којима је међу Србима име овјековјечно, мање више позната су нам.

Да је св. Сава у оно вријеме учинио за своју цркву и државу више него ли сви владари његове домовине, то је истина, коју није нужно доказивати.

Пред светом сјени овог узор учитеља и прво-свештеника, чије име у повјесници српској блиста као жарко сунце, падамо са страхопоштовањем на кољена, јер је то заслужио.

Са неколико ријечи драга младежи покушаћу да свратим твоју пажњу на то: коме приличи, како се још и данас задобија спомена достојно име, које никаква тама помрачити, никакво вријеме заборавити и никаква сила уништити не може.

Човјека као круну свију створова обдарио је премилостиви Творац небесни умном снагом, а та снага ако се по вјечним природним законима усавршавала буде, приближује човјека ономе од кога је тај дар и добио, уздиже његове мисли високо, оваплоћава у њему суштност божанства, приказује га као најмудрије и најодличније дјело руку његових, које је у истину по „обличју и подобију“ његовом створено.

Са том умном силом, као најмањом искром божанства, постепено је усавршавајући, човјек може да чуда ствара!

Тај божиј дар може човјек да употреби и на срећу и на штету своју и свога ближњег.

Ко тај умни дар божиј употреби на срећу и корист свога рода и домовине, тај је оправдао повјерење божије, томе приличи неумрло име у роду на онда: „благо оном ко довијек' живи имао се ра'шта и родити“.

Ко своје умне дарове, не прецењујући већ усавршавајући, посвети на олтар општег добра и благостања своје отаџбине, тога име род и до-

мовина чува и као најдрагоцјенији аманет предаје с' кољена на кољено.

Теби драга учећа се младежи овом свечаном приликом предочава се сјајан примјер, од тебе се тражи, да порадиш свима силама твога ума, те да врлине и дјела данашњег светитеља напишеш и испишеш у срцу, па да из тијех сјајних примјера црпећи науку за будућност настојиш за тим, да ти и име заједно са трудежу подложним тијелом не пропадне.

Радећи на усавршењу својих умних сила, ради и на облагорођењу срца и душе твоје, како би једно с' другим не раздвојено унапријед корачало.

Усавршавајући умне силе а облагорођавајући срце, пријања ће ти млада душа за све што је честито и племенито, добро и корисно како за тебе, тако за род и домовину твоју.

Ако позивом и радом твојим према цркви и вјери православној, према српскоме роду твоме и милој нам домовини оправдаш повјерење које се на тебе полаже, заслужићеш спомена и име ће ти вјеко-вјечно трајати.

Зато ради и не жали труда, јер ће доћи вријеме жетве.

Како ли вриједни земљедјелац заборави муку и зној, када му богати плодови пред очима сијну и труд наплате.

Данас имаш прилике, имаш средстава, имаш слободе па немој сакривати богом ти повјерени дар, не затрпавај у земљу „дани ти талант“.

Настој и свима силама приони, да, напредујући у наукама, напредујеш у исто доба и у Хришћанским врлинама: правој побожности, поштењу, правди и истини, имајући вазда на уму, да је „почетак свакој премудрости страх Божиј“, и да је само онај човјек као што треба изобразен и научан, који побожно, поштено и праведно живот свој удешава и проводи и сва дјела своја мјери кантаром истине и правде.

И у данашње и у најстарије вријеме свјетле ти драга младежи примјери: истинитих, поштених и правду љубећих људи а црне и тамне се пред очима примјери лажљивих улицица, подлаца и непоштењака, с' тога радо сље дуј првима а гнушај се и презири ове друге.

Драга младежи! Наша домовина поносна Босна нада се и с' правом очекује од вас, да ћете ви као вјерни синци све своје умне силе, које у разним овдашњим заводима усавршавате, принијети на олтар среће и напредка њезиног, да и она једном славна и дична међу остале срећније и напредније земље стати и на свјетском дивану радосно укликнути може: „сво и мене и моје дјеце коју ми Бог даде“.

При завршетку ове прославе сјетимо се оног великог добротвора, најмилостивијег оца и правдољубивог старатеља, споменимо овај час са синовном оданашћу и љубављу велико и свјетло име, помолимо се искрено од срца премилостивом Творцу за здравље и дуг живот Његовог царског и краљевског величанства нашег ослободиоца цара и краља Франца Јосифа I. И за сав прејасни дом Његов.

Живио! Живио! Живио!

У име Његовог царског и краљевског величанства мудро руководи нашом домовином високо заједничко министарство и наша висока влада, која обилатом потпором помаже просвјету и сваки напредак у овој доста запуштеној земљи.

Високо заједничко министарство и наша зем. влада брину се и не уморно раде да све становнике наше домовине виде једном с' друге, напредне и среће.

С'тога те драга младежи позивам да од срца живахно кликнеш: да живи високо заједничко министарство и наша висока влада на многаја љета. Амин.

Босанска црква за вријеме краљева.

По домаћим и страним изворима, пише Монах Генедија.

Кад је папа *Евгеније IV.* тек у XV. вјеку својим мисионарима писао да се Патарени у Босни већ тако оселише да јеретичком поплавом пријете и католичкој цркви, онда није педантерија ако повучем антитезу преко свију западних

анала који аргументирају снагу босанске јереси богумилске још у XII. вјеку. *Караман* је можда једини који се није држао лажног попа *Дукљанина*, већ истинито потврдио: да је у Босни све до 1340. године била једна црква, а од то доба помиње римску, надавајући јој опет ауторитета у државним пословима.

Факт је дакле да богумилска јерес до XV. вјека није била моћна, а по том: да епископ цркве босанске није био првосвештеник вјере богумилске.

Први Богумили у Босни спомињу се за бана *Кулина* да их он прогоњене из Сплета прима у своју државу, а у то доба већ је постојала црква босанска и вјера босанска, јер дотле већ знамо за једног првосвештеника који се још 1150. за доба бана *Борика* називао *Наставник и сввршител цркви босанској господињу дѣд лиљовань*.¹⁾

Што су западни историчари створили толику компликацију о босанској цркви, узрок је што су мистизмом умотавали папске узурпације на Босну, прикривајући њихове религиозне крстоносне војне на православље богатог народа босанског и његових независних господара и војвода. Таке војне морале су се водити под фирмом богумилства.

Та папска религиозна ратовања и њихове конфлације по Босни, највише су криви што немамо готово никаквих докумената за овај историчан циклус који пред читаоце излажем, докумената којима би се могло ово питање позитивно стернирати а да се расправљачу не пребаци да је хиперболичан.

Компилирајући грађу за овај циклус превртао сам и драгоцјене листове *Душановог* законика, па ни у њему не на-

ђох ни једног чланка који би се односио на јерес богумилску или бабунску, који би казнио присталице њене.

То је опет докуменат који западног историчара, папског *inquisitor haereticae pravitatis* свечано побија.

Цар Душан је строго наложио своје свештенству да по Србији и Босни обраћају католике у православље, а за православне у Босни, који пређоше у римску вјеру наређује казну ако се не би својој цркви повратили. О богумилству нема ништа.

Зар је цар Душан превидио јеретике у Босни кад ни једне ријечи о њима не спомиње? Ил' ваљда није знао прозрјети у опасност халусинација њихових? Зар човјек који се знао свима папским енцикликама одупријети да не схвати опасност која поплављује ону цркву за коју му се предци краљевских престола одрицали, да ју само на чврсти темељ успоставе? Није ли то компромис папских фракција које су под фирмом јереси ратовале на конфесије православља?

Душан се и морално и материјално борио за православље у својој пространој царевини, дижући на све стране цркве и манастире, а шиљући скупоцјене дарове и силно благо православним учитељима на истоку и западу.²⁾ Па онда, зар такни поборник православља да не спомиње ни гдје и неказни законом јерес дуалистичних начела, и то баш у оно доба кад је највише цвјетала, кад је тако рећи цијела Босна у њој била огрезла?! Зар да римски папа на то буде позванији код силног и просвећеног цара српског?

Душанов закон проглашен је 21. маја 1349 године, а три године послје тога 1353 *Твртко* бан босански, проширивши

¹⁾ Вознишк : *Историа государетва Серскаго* I. 93.

²⁾ Пејачевић : *Historia Serviae*. 73

крајеве своје државе па бојећи се запада, пише: да је готов примити вјеру римску и то ita videlicet quod idem omnes patrenos et haereticos de terra sua eisere teneatur.¹⁾ Богумили дакле у исто доба бијаху поплавили сву Босну а *Дифрен* и *Орбини* тврде да је и сам бан *Твршко* припадао вјери и цркви патаренској.

Зар је и та стибулација бана Твртка била тајна за Душана у сусједној царевини?

Твртко и ако је уговарао са папом да прими римску вјеру, као што је и сам Душан чинио, ја сумњам да су му главни услови поднијети да изгони Патарене. То или је тенденциозна корупција или енергично харангвирање папско: да је православна црква јеретичка као и патаренска. Ако је ово друго онда се и Душан западу осветио: радећи за православље у Босни. Укидајући римске парохije предавао их је православним свештеницима²⁾ а римокатолике у свом законику, шљиве за брашно, називао „јеретицима“ према „хришћанима“. Овако су душанове наредбе разумљиве.

Ако компилатор босанских вјерских и политичних догађаја мора постати и анимозан због обилатог материјала патаренства, опет ћу ја флегматично ту цијелу конфузију по могућности само исправљати, а никако депрларирати, јер што толики научењаци о босанским Богумилима записаше треба још дуго, дуго, брисати док деструктиван глас не одјекне.

Толики интелектуални докази страних па и српских научењака јамачно су се помели због лажљивог летописца *иоан Дукљанина*, који је својим згодним псеудонимом стекао популаритет на западу. А да су западни списи о *босанској цркви*

и вјери босанској лажни, то је већ доказао учени *Др. Рачки*.³⁾

Лажна извјешћа папских легата криви су и толикој ларми о натпису Херцега *Стевана Косаче* на цркви светог Ђурђа код Горажда, јер је натпис ударио заклету Богумил на цркву православу. Толике барикаде научних расправа и љетописа, порушиће ето само један докуменат, натпис Хрцега *Стевана*,⁴⁾ да у Босни није никад било *правих Богумила*, ако само одјекне ехо: да је натпис истинит, а већ смо близу тога.

Да су папски мисионари лажно писали нека посведочи и тај факт што је легат неки *Јаков Писен* извјестио папу из Босне године 1433. да је *Твршко* са војводама *Сандаљом* и *Радославом Павловићем* и са свима подајницима заклету Богумил, због чега је Твртко морао слати у Рим људе да му оправдају краљевину од тог лажног извјешћа⁵⁾ и да увјере папу да су у Босни цркве и манастири православног обреда, са догмама цариградске цркве.⁶⁾

Фанатична итенција папских изасланика ишла је на то: да се ала и врана на Босну окопи, па њени богати рудници и јуначан народ папским енцикликама подлегне и угарску римску круну уресе, као што се још за краља *Беле II* започело.

Да је римска црква православу јеретичком називала посведочиће и то: што се позитивно зна, да се Богумили нису у храмовима Богу молили, а учени *Фарлаши* опонира тај факт, документирајући како је бискуп *Крешевски* искорењиво Богумиле, забранивши им зидати нове храмове и старе

³⁾ *Осјена starih izvora*. 13.

⁴⁾ Први га је изнео митрополит г. Сава Косановић у „Глас. Срп. уч. друш.“.

⁵⁾ *Eecl. univers. Romae* 1750. III. 79.

⁶⁾ У В. Успенски: *Описание монастырей Ягоникухъ II*. 163.

¹⁾ *Pogl. Gala arcidjakona*: Arh. Jug. II. 35.

²⁾ *Мајков*: *Истор. Срп. народа* 314.

www.unilib.rs
поправљати¹⁾ а те храмове неки називају и манастирима. Дал' је то конзеквенција?

Сва та тврђења напоследку ће се сложити са ученим *В. В. Вукасовићем* да у Херцег-Босни није никад било Богумила или Патарена, већ су то били само присташе народне цркве босанске и вјере босанске те се међу собом звали браћа и Хришћани, па су признавали цркве и на неки начин светотајства вјере.²⁾

У прилог овој компилацији осим *Вукасовића* писали су још архимандрит *Руварац* највећи капацитет ове ствари, па врло разложно и неки З, а у најновије доба и бивши митрополит Сарајевски *Хаџи Сава*, само је штета што је баш он у исто доба и себе побијао, говорећи да: нит је дорастао, нит је вољан старије анале о тој секти омаловажавати.

Заслужном митрополиту г. *Хаџи Сави* рекао бих да је највише до тога било стало да: да се ученом *В. В. Вулетићу* освети, што је у „Босанској Вили“ споменуо да митрополит који је први Херцегов патрис приопћио, није га знао добро прочитати. Ради тога г. митрополит назвао је Вулетићеву тврдњу „пријеким судом“, бива, пренаглио се са својим коментаром да у Херцег-Босни није никад било прави Богумила или Патарена. Зачудо ми је да се госп. Косановићу могла поткрасти погрјешка у његовом чланку, и то погрјешка да незна „коме ће се привољети царству“ јер би рад да се ни Шавлу ни Павлу не замјери, па кад је своје назоре о Богумилима изнио, извињава се опет: да нит је дорастао нит способан да то буде меродавно, него је само напоменуо новим писцима босанских старина (г. г. Трухелки и Радимском) да се држе боље старих поузданих извора. Који су то поуздани из-

вори не каже, ал' напријед је говорио да су му познате вјерске заблуде богумилске и то из живота светог Стевана Немање, па ваљда те изворе и мисли.

Згодно је г. митрополит Сава навео и натпис са старе Србуље манастира свето Тројичног из кога наводи: „наипаче же злие и трклети вси нарицајушти се крстиани и крстианице а неклањајушти се светим иконам, светим моштем и крсту чесному да будет прокљати.¹⁾

Митрополит г. Сава вели: да хоће само млађе историчаре из њиховог недоумјенија да изведе, а ја мислим: кад је већ знао за те изворе из живота Немањиног, онда је морао остати чврст у своје принципу јер је то важна чињеница. Познато му је јамачно да су *Херцега Стевана* западни па и наши неки историци као чврстог Богумила обиљежили, па како су год о њему лажно писали тако су могли и о краљевима и властелама, а тако данас пишу и о стећцима босанским.

Из домаћих савремених извора, из биографије аутора *Доментијана* знамо да су Богумили мрзили на крст, цркве и иконе; да им женидбе нијесу светотајством утврђиване, те им тако ни тајна крштења није била у догмама, нит се могла над новорођенчетом обављати. У нашим изворима нашао сам да те тајне православне цркве као крштење и исповијест, баш су они, разглашени Богумили, исповједали. Поред тих светотајстава јамачну су и остале догме православља придржавали и испуњавали.

Да исправљам вјерско становиште средњовјечног народа босанског, ја сам се обазрео и на најмање ситнице наших домаћих извора. јер у нашим сиромашним споменицима, те су ситнице брилантне за ову компилацију.

¹⁾ Том IV. 69.

²⁾ Бос. Вила. V. 306.

¹⁾ Бос. Вила VI. 11.

Као снажно окриље јеретика босанских спомињу историчари сви у глас и силног војводу хумског *Сандаља Хранића* кога заклетим Богумилом називају. Нисам ни ја компетентан да *Сандаљево* догматично исповједање потанко на тапет изнесем, алћу читаоцима предочити мали извадак из тестаментног инвентара, који је *Сандаљ* у наслеђство *Штевану Косачи* оставио, са огромним својим богатством.

У Мљетачкој и Дубровачкој ризници чуване су те драгоцјене ствари Херцегове, а међу њима налазимо: *Иконица злата с' образом госпође пречисте и с' множеми икони образе а с' седем балас и с' шест баласинов и с' девет жмиралдом и с' двадесет и шест зри бисера: па: моћи и иконе оковане златом и сребром и бисером начинене; па: роменча и мошти свете.*¹⁾

За нас ће много вриједити ако се докаже да је *Херцег Штеван* био вјере православне, јер баш у његовој држави најдуже се одржала ауторитетична црква босанска и вјера босанска, а дјед, гост, стројник и христјанин биле су личности, без којих се нису државни послови свршавати могли, па који су били свјedoци и при важном измирењу његовом са одметнутим сином *Владиславом*.

Па кад имамо црно па бијело и у нашим и туђим изворима да је *Херцег Штеван* свете иконе и свете мошти поштовао и у злато и скупоцјено камење окивао их; кад у повељи *Твршковој* из године 1367. налазимо: *ПРИСЕГОСЛЮ НА ЛЮБЕХЪ И НА СВЕГОЛЪ СВАТЕЛНИ КЛЪНЪТЕ СЕ;* а из писма *краља Осшоје* знамо да је 1401. године позивао дубровачку републику на свечаност крштења новорођеног сина,²⁾ онда нам је то фактичан и позитиван доказ да то нису богумилске халуцинације

већ чиста конфесија садање источне босанске цркве.

Преврните само прашњавае летописе западних писаца, па ће те свуда наћи: да су *краљ Осшоја* и Херцег *Штеван Хранић Косача*, челичне присташе цркве босанске и вјере босанске, бива, постојани и непоколебљиви Богумили.

То корумпирање учених западних писаца потекло је, ја опет кажем, из оригинала харангвираних папских узурпациозних фактома, који су у духу римске пропаганде писали, да себи дубљи пут на Балкану прокрче, а своје религиозне интенције и конфлаграције, пред цариградском црквом и пећском патријаршијом бар бар колко толко резонирају.

Због тих теденционзних посланица, анала и антитеза грјешно је и најозбиљнији летописац XV. века *М. Орбини*, али опет нам је неке те мисионарске корупције расвјетлио или бар депримирао. *Орбини* је позитивно потврдио да *Херцег Штеван* није био патарениста, јер од ријечи до ријечи овако пише: trovandosi egli amalato a Draceviza, mando per li medici a Ransa che in pochi di posso di questa vita che fu l' anno 1466, Rasigost monaco di S. Basilio e confessore d' esso Stefano, porto il suo testamento a Ransa, che cosi diceva essergli stato ordinato da lui, et fu letto pubblicamente nella sala del consiglio grande.

Знамо да су Богумили мрзили исповјест, а *Херцег Штеван* ето се исповједао као и сваки православни христјанин. Треба ли још више конзеквенције.

Можда би још што могао овдје набројати, али ја мислим да је и ово доста обиљежило догматичнов јеровање највећег присташе *вјере босанске и цркве босанске*, а нећу ни да ми читаоц пребаци да сам педантан.

¹⁾ Г.л. зем. муз. П. 24. 1889.

²⁾ Соменци IX. 1858.

Већ сам напријед казао да овој компилацији није тенденција да босанске Богумиле апстрахира као да их није било, већ само да им сигнификације одузмем, које су по кофузиозном доказивању којекваких папских фактотума, код босанских државника уживали. Моја је скромна намјера да побудим мјеродовне капацитете: да расправе питање о босанској цркви и вјери босанској за вријеме краљева, а да и сам неке чињенице у овај циклус групирам, чињенице које иду у прилог мојим назорима: да је *вјера босанска и црква босанска* за вријеме краљева, **била вјера и црква православна.**

Ја мислим да и то може бити један мали доказ: да богумилство у Босни није у том стадијуму учвршћено било, што индје немамо аргуменларне трансформације садање цркве православне. Та ако икада није, оно је за вријеме констершираног стања у Босни, богумилству широко поље било, а послије пада слободе босанске, така јерес која је крет часни, свете иконе, исповјест и крштење одбацивала, така јерес, под турском владином могла је гигантно напредовати.

Или ћемо ваљда голе фразе и нагађање узети за фактичне истине, па саму истину конфундирати и ћутке признати да су се Богумили босански листом петурчили? Зар секта која се готово пуна три вијека са моћном папском пропагандом могла борити, да се утопи у начелима многоженства, које су Богумили мрзили као хупобско дјело?

Ал добро, да не узмем ни та начела нових непријатеља, јер њихово многоженство није светотајствено, па да вјерујемо да су се присташе народне цркве босанске истурчили. Одкуд онда запуштена морално и материјално православна црква, да за кратко вријеме од најљућих непријатеља стече гаранције, и да се на онај степен уздигне, на ком је затекао силни *Синан-паша* године 1595. кад је тијело светитеља Саве из Милешева под Биоград срамно одвукао? Та у то доба разлијегало се из Босне православне по свима српским заробљеним крајевима, а рукописне Србуље носиле се осим Сријема и Србије, у Русију и Бугарску; у то доба бјеше у *Херцеговој* покрајини, још онда културна ријеткоет, српска штампарија у Милешеву и Горажду, из којих излазиле црквене књиге за подјармљену цркву у Босни.¹⁾

Кад незнамо како се запуштена православна црква за вријеме краљева босанских, на тај степен теолошког рада већ послије једног вијека култивирала, онда нек ми се не пребаци: што толике припознате назоре о босанској цркви у овој компилацији депримирам, ако кажем: да ништа позитивно незнамо шта је било са богумилском сектом у Босни. Ја бих рекао да је баш та концентрисана религиозна радња у манастиру Милешеву „последњеје издихањје“ **ЦРКВЕ БОСАНСКЕ И КИРЕ БОСАНСКЕ.**

¹⁾ Šafarik: Památky d. p. Jihoslovanuv v. Praze. 1851.

Одговор

на биљешке и питања г. **В. Стакића.**

У 15. броју овога листа од 1889. године, најбох на три биљешке г. В. Стакића, у којима је подједно ставио и нека питања.

И ако се не радо бавим „босанским стварима“, јер у њима сам по најмање познат, ипак видећи, да г. Стакићу до сада није одговорено

на стављена у поменутом броју питања, не могах срцу одољети, а да му на њих ја не одговорим.

Г. Стакић наишавши и у „Шематизму Дабро-босанске митрополије“, и у „Гласу Истине“, да се 1578. одселио у Аустро-Угарску митрополит Гаврило (Аврамовић) из манастира Рмња, са 70 калуђера, и подигао манастир Марчу, чудно му је изгледало, да се у једном „написанију“ могло навести и кадионица манастира Рмња скoвата 1616., те за то и рече: „Ова година не ће бити права, али то не знам ће, или на кадионици, или у „написанију“, или можда у пријепису поштованог г. Вл. Красића подкрала се погрјешка“.

Да је г. Стакић знао, да се ~~к~~ 1638. одселио из Рмња у Марчу игуман Кирил⁺ са више калуђера и да је и он понио и одио у Марчу више утвари и књига из Рмња, увјерен сам, да му тада поменута примједба не би ни пала на ум.

Ну како госп. Стакић није знао за сеобу Кирилову, он је баш због тога, што није знао за њу, и нехотиче опазио несугласност у годинама, ну само није знао гдје је та несугласност.

И што није знао, нека сада зна, да је по којни Красић погријешно навео годину на кадионици, јер иста је ковата у Рмњу 1616. а не 1516. („Годишњица“ II. 260.)

Да су из манастира Рмња и по прелазу и одласку Гавриловом, у Марчу донашане утвари и књиге, може се видјети на наведеном мјесту у Годишњици, гдје се н. пр. наводи једно тумачење, јеванђеља, писато у Рмњу 1621.

И ово је одговор г. Стакићу на биљешку вашу под бр. I.

Сад ћу да пређем на биљешку вашу под бр. III., и да одговорим прво на њу, па ћу Вам напосљетку одговорити на биљешку вашу под бр. II. и то с тога, што ће ми одговор на њу по најдужи бити.

Г. Стакић наишавши на биљешку у бр. 4. овога листа од 1887., у којој се рекло, да су наведене и описане у истом броју књиге, што се налазе у архиви митрополитске конзисторије у Сарајеву, биле неког Хаџи Мелентија, игумана манастира Раче, који је по биљешци попа Ристе Поповића из Дубравице, био родом из Брежана, котара сребреничког у Босни, паде му — рече — на ум, не ће ли то бити онај Мелентије Павловић, пошље Грка — први митрополит Србин, у

обновљеној Србији, чиј је рад доста опширно описао јепископ шабачки Герасим Георгијевић у својој књизи: „знаменитији догађаји новије српске историје“ 1838., те рече: „Са свим би лијепо било, кад би се нашао когод да опише живот, овога колико за српску цркву, још више за српску слободу заслужнога Бошњака, (ако доиста буде родом из Босне) те да у овом листу увршћено буде“!

Како је у истини поменути Хаџи Мелентије и то не потоњи митрополит Мелентије Павловић но игуман манастира Раче у жичком округу у Србији, био родом из Босне и како је мени познато, гдје је о њему било говора и гдје је његов живот описан, то ћу г. Стакићу да вам учиним љубав, те да вам то овдје и наведем, да и ви то сазнате.

У „Гласнику српског ученог друштва у Биограду“ књ. XXI. на стр. 65 налази се опис манастира Раче, описан г. М. Ђ. Милићевићем; и у њему рече г. Милићевић за Хаџи Мелентија игумана манастира Раче ово: „Хаџи Мелентије Стефановић, прво игуман а по том архимандрит родом је из Бирча, нахије сребреничке у Босни (по причању попа Ристе Поповића родом је био из Брежана. Но био родом из једног или другог мјеста, главно је да је родом из Босне). Књигу је учио по манастирима а покалуђерио се у манастиру Тронуши у округу подрињском. Ишао је у Јерусалим 1794., и кад се отуда вратио, добије од Турака ферман, да може оправити манастир Рачу које и учини 1795. Причају онуда људи, да је уз Карађорђево рат све до 1813. ратовао као старјешина војнички и добио је онда од Русије златан крст на златном ланцу, који се и сад (1866.) налази у манастиру Рачи. Послије пропасти 1813. Хаџи Мелентије се склони у Фрушку Гору. Кад се Србија ослободила и установила, пређе и он натраг у свој манастир гдје и премине 27. Марта 1824.

За њ у народној пјесми, која пјева устанак на дахије, вели Фочић Мемед-ага:

Док запалим Рачу у крај Дрине,
И погубим Хаџи Мелентија и т. д.

Рачу је Мелентије обновио како 1795. тако исто и по повратку своје 1818.“

Ево сам вам г. Стакићу испунио жељу, и са овим описом живота Хаџи Мелентија Стефановића Бошњака можете бити са свим задовољни.

Е сад долази да вам се г. Стакићу одговори и на вашу биљешку под бројем П., а не знате, како ми је тешко одговорити одавде на њу. Да ми је могло бити, да сам бануо мало по Босни и завирио у неке цркве и разгледао и прегледао својим очима неке антиминос у њима, не би се бојао, овако са страхом приступам одговору и на ту вашу биљешку.

Ви г. Стакићу у биљешци под бр. П. на основу „Шематизма Дабро-босанске митрополије“, са свим умјесно примјетисте, да у прегледу парохија Дабро-босанске митрополије за 1887. код парохије „Прибинић и Шњеготина“ наведен натпис на антиминосу нема истинитог значаја и да се из истог антиминоса не може извести, да је цркву у Лиљбу осветио 1638. митрополит Гаврило Михајловић, као што се у истом прегледу рекло.

Да је писац поменутог прегледа јако погрјешно, што је извео из ријечи на антиминосу освјашћен бист сеј божествени жртвеник, во жеже свершити се над њим свјашћенаја . . .“, да је стара црква у Лиљбу, која је у развалинама лежала до 1878., освештана од митрополита Михајла Михајловића, то стоји, и о томе не треба другог доказа, до ли прочитати натпис на антиминосу и сравнити га са тврдњом пишчевом у прегледу.

Ну са самим антиминосом нијесмо на чисто. Ви г. Стакићу за њега рекосте само то, да он нема истинитог значаја, а не потрудисте се, да га и исправите. И кад ви то не предузесте, ја ћу да покушам исправити га.

Прије свега и свега знајте г. Стакићу, да је списак Дабро-босанских митрополита у шематизму много погрјешан и нетачан, и ако га је саставио бивши митрополит високопросвешћени г. Сава Косановић. И кад то знамо, не можемо се на њега ни ослонити увјек.

Нисам оран, нисам вољан, а нисам ни дорастао, нити ми је можно да га одавде цијелог исправљам и поправљам. Ну ради исправке поменутог антиминоса, морам да се упустим у исправку и поправку код навода под 29. бр. т. ј. митрополита Гаврила Михајла.

По „Шематизму“ био је дакле на бр. 29 митрополит Дабро-босански Гаврило Михајлић, који се спомиње од 1749. — 4. маја 1752.

Кад се под бр. 28. наводи Мелентије Миленковић од 1716—1740. 24. децембра, те се на-

вод под бр. 29 сравни са овим наводом, излази да писцу списка није познато било, ко је био Дабро-босански митрополит од 24. децембра 1740. па све до 1749.

Да би могли сазнати, ко је за то вријеме био митрополит Дабро-босански, ја за то немам а у овај мах не ћу ни да тражим друге изворе, до ли поменути преглед протопрезвитерата и парохија Дабро-босанске митрополије за 1887., и из наведених у њему неколико антиминоса поставају се, да одговорим на стављено питање.

Како на антиминосу налазећем се у селу Лиљбу, стоји да га је осветио Дабро-босански митрополит Гаврило Михајловић 1638., а на антиминосу налазећем се у цркви Ратковачкој да га је такође осветио Дабро-босански митрополит Гаврило Михајловић 22. фебруара 1749. (Види у овом листу од 1890. године стр. 79.), изгледа, као да је било два митрополита Дабро-босанска који су се звали Гаврило Михајловић, од којих је један живио у XVII. а други у XVIII. вјеку, а у списку у шематизму не наводи се никакав митрополит Гаврило Михајловић. Ну ја велим и тврдим, не само да није било два Гаврила Михајловића, већ да и наведени у списку под број 29. Гаврило Михајлић или као што се у предлогу спомиње као Гаврило Мијић, Микић, није нико други ну главом исти Гаврило Михајловић, и да је он био Дабро-босански митрополит после смрти Мелентија Миленковића, који се као такав спомиње у антиминосима у добу између 1748. и 1755., и да је потоме он осветио и антиминос цркве у Лиљбу и то не 1638. као што стоји на њему, ну 1748., антиминос у цркви Ратковачкој 22. фебруара 1749., антиминос у чадору села Церовице 1749., антиминос у цркви села Мравице 1752., антиминос у цркви села Ашана 13. априла 1749. антиминос у цркви села Смољане 24. јула 1754.

Што се и у списку и у прегледу наводи Гаврило Михајлић, Мијић, Микић, то мене ни мало не буни, јер у прегледу не наводи се и сам натпис на антиминосима њиме освећених, но само се прости вели, да га је осветио Гаврило Мијић, те је питање, како је на њима написано његово презиме. Ну све ако и на њима стоји Мијић, Михајлић, Микић, то не доказује ништа, јер то може бити и скраћено његово презиме. Има тога више да се један исти владика на једном мјесту налази записан овако, а на другом онако, тако н. пр.

налази се написано владика Радошевић и Радосављевић, Митровић и Димитријевић, као што и патријарха Мојеија прозваног Чурлу, називају и Рајићем и Рајовићем.

Да ли је између Мелентија и Гаврила био још који други митрополит, пошто се из описаних и наведених антиминосца њиме освешених не види да је који млађи од 1748., ја сумњам, ну по ново тврдим, да је Гаврило Михајловић и Гаврило Михаић, Мијић, Микић једна иста особа.

Кад би се налазећи се у Босни сви стари антиминосци прегледали од стручњака, могло би се без сумње из њих не само на то питање тачно одговорити, ну из њих би се могло још по нешто исправити и допунити у налажећем се списку митрополита у Шематизму.

С тога се упућујем одавде предложити пречасној сарајевској источно-православној конзисторији, да изволи позвати општине и свештенство, да јој на увид поднесу све старе антиминосце, те нека их она даде стручњацима и знаљцима, да их они тачно и вјерно препишу и нек их онда штампа у овом листу. Тим би она учинила врло велику корист по нашу црквену историју.

Ако она усвоји овај мој предлог, увјерен сам, да ће се доказати и показати, да је не само погрешно у прегледу наведено, да је антиминосца у Лишљу освешен 1638., ну да је погрешно наведена година печатања и освешања налазећег се антиминосца у цркви села Јаружана, јер исти је могао бити печатан 1743., а не 1643., а освешен 1751. или 1756., а не 1651. или 1656. Софронијем (биће Рашким митрополитом); а тако исто да је погрешно стављена година на антиминосеу у цркви села Брајинаца, јер и на њему мора да стоји 1743., а не 1543., почем се и у једном и другом мисли патријар Арсеније IV. Шакабента, који је умро 7. јануара 1748., а да је то тако, најбоље се може видети из описа антиминосца налазећег се у цркви села Блашка, за коју се цркву погрешно навело да је освештана 1743. као што антиминосца гласи. Није сљедство, да је морала бити и освештана оне године, кад је антиминосца штампан, јер има случајева, да су се више архијереја служили једне исте године печатаним антиминосцима. Тако н. пр. митрополит карловачки Јован Ђорђевић (1769. † 13. маја 1773.) дао је штампати у Бечу 1770. антиминосца, па њима су се служили потоњи митрополити Вићентије Јовановић Видак, Мојеије Путник па и сам Стефан

Стратимировић, бар антиминосца у мојој цркви освештен од Стратимировића 1818., јесте онај исти, што га је Ђорђевић дао штампати у Бечу 1770.

Исти антиминосца Ђорђевићев налази се и у Босни у цркви села Бранешца, само је у прегледу погрешно наведено, да је иста црква, која је 1754. саграђена, освештана 1770. од Јована Ђорђевића архијепископа карловачког. Из овог навода, видим, како је површно написан поменути преглед, јер да је писац његов мало озбиљније мислио, шта ће написати, не би могао написати, да је 1770. могао осветити цркву у Бранешцу митрополит карловачки Ђорђевић, већ би морао и сам увидети, да је исти антиминосца, као што на њему и пише, дао он 1770. у Бечу штампати, а кога је и кад га је осветио, то ако не стоји на њему, сад се не може знати и казати; да је налазећи се антиминосца у цркви села Глоговица осветио 1752. владика горњокарловачки Данило Јакшић, који је умро 27. јануара 1771., и како се у прегледу написало икнигњ, те ставио знак?, у први мах помислио сам, да не ће бити та ријеч написана тајном буквицом, ну на брзо се досјетих, да ће то бити Јакшић.

Кад сам већ код антиминосца налазећих у појединим црквама у Босни, и кад сам већ загазио и у ту ствар, не могу, а да овдје још коју о њима не проговорим.

У често поменутом прегледу, наводи се, да се у цркви села Смољане налази стари антиминосца ког је осветио 24. јула 1754. Дабро-босански митрополит Гаврило Мијић (Михајловић), а у IX. и X. свесци овога листа за 1890. годину на стр. 363. описао је г. С. Вуиновић свештеник у Голубићу, један стари антиминосца, што се налази у селу Голубићу, православне епархије Далматинске, на коме стоји, да га је у Гомијоници осветио Дабро Босански митрополит Гаврило 8. Децембра 1754.

Како је г. Вуиновић нашао у шематизму, да је Гаврило Михаић умро или да је оставио столицу 4. Маја 1752. а на поменутом антиминосеу стоји, да га је осветио 8. Децембра 1754. рече да датум смрти или оставке његове, не би морао бити тачан.

Прије него што пређем на ову неугласност, морам одговорити г. Вуиновићу, да „Арсеније архијепископ, који моли служитеља господњег, да га на служби помене“, није нико други, ну патријар Арсеније IV. Шакабента.

Као што на антимињсу стоји назначено, изображен је он 1725., а кад је на њему Арсеније написао, да и њега служећи свештеник помене, питање је, на које се не може сада одговорити, а оно је и онако споредно.

Е сад да пређем одгонетању поменуते несугласице.

Како је и на антимињсу у цркви села Смољане и на антимињсу у цркви села Голубића назначено, да су они освешени Дабро-босанским митрополитом Гаврилом и то први 24 јула, а други 8. децембра 1754., а у списку митрополита у Шематизму, наводи се по запису крмчије, налазеће се у цркви у Сарајеву, да је митрополит Пајсије Лазаревић посвећен за митрополита 21. јуна 1752., изгледа на први поглед, да погрјешка у години мора бити, или на антимињсима, или у списку односно у крмчији.

Рекох „да изгледа на први поглед“, и чим то рекох, претпоставља се, да ја држим, да није искључено да погрјешка није учињена ни на антимињсима, нити у списку. И ја у истини то и претпостављам, ма да признајем, да је та моја претпоставка сувише смјела. Ја наиме држим, да је година на поменутињ антимињсима са свим тачно наведена, а тако исто да је тачно наведена и постављања Пајсија за митрополита, па кад то држим, онда поменутињ несугласицу одгонењујем тако, да ја држим, да је митрополит Пајсије у истини могао постати 21. јуна 1752. митрополитом ну да није искључено, да је он могао постати митрополитом и послѣје збацивања митрополита Гаврила Михајловића, а не баш само послѣје смрти његове.

Кад се у списку вели, да се налази још 4. маја 1752. на име митрополита Гаврила, а да је 21. јуна 1752. посвећен Пајсије за митрополита, то ја отуда изводим, да је Гаврило морао бити збачен, што у оно вијеме није било никаква ријеткост и да је он као збачени митрополит могао поменутињ два антимињса осветити. У томе ме утврђује и та околност, што је он антимињне налазећи се у селу Голубићу осветио у Гомијонци, у коме је манастиру можда, пошто је збачен био и живио.

Да би пак за извјесно сазнали, да ли је на поменутињ антимињсима добро наведена година, а тако исто и у крмчији о постављању Пајсијевом за митрополита, умољавам г. Вуиновића, да још једном са свим добро разгледи налазећи се у Голубићу антимињне, а славно уредништво овог

листа, да само разгледи у поменутој крмчији, да ли се у њој у истини вели да је Пајсије постао митрополитом 21. јуна 1752., а уз то да се својим путем и начином увјери и о томе, да ли је тачно наведена година на антимињсу у Смољанима. А најволио бих, кад би се у цјелини без икакве измене штампала оба поменутињ антимињса.

Да напоменем још нешто.

У списку се наводи под бр. 32. Серафим, за кога се каже, да је и он потписао молбу за укинуће пећске патријаршије, која је и укинута 11. септембра 1766., а под бр. 33. наводи се Кирил 1767—1779, а можда и више. По овоме је Серафим сједно само једну годину на престолу.

У прегледу пак наводи се, да је антимињне налазећи се у цркви села Раткова, осветио 1766. архијереј Серафим, а антимињне налазећи се у чадору села Угодновића, осветио 17. септембра 1768. такође архијереј Серафим, из чега сљедује ако је т. ј. добро наведен запис послѣдњег антимињса, да је Серафим био и 1768. митрополит.

Како је исти Серафим дошао за Дабро-босанског митрополита пред укинуће пећске патријаршије, на мјесто збаченог митрополита, ког име не знамо, и који се као протјерани босански митрополит помиње 1776. у молби митрополита црногорског Саве московском митрополиту Платону и те године налазио се у Црној Гори, која је молба штампана у „Гласнику“ XXII., а у Шематизму се наводи под бр. 31. послѣје Пајсије, Василе Бркић-Јовановић 1760., који је био неко вријеме и патријар, за чудо ми је, да високопреосвећени писац икада није себи дао толико труда, да је изнашао, како је било име оном митрополиту, што је био пред Серафимом.

Ако се не може већ знати тачно, који су били све Дабро-босански митрополити до укинућа пећске патријаршије, држим, да се може изнаћи, који су били од то доба. И ако се то не може изнаћи у Сарајеву и у Босни, може се изнаћи у патријаршији у Цариграду.

Да би се дакле то сазнало, слободан сам учинити предлог и умолити високопреосвећену господу митрополите у Босни и Херцеговини, да се обрате с молбом цариградској патријаршији, те да им се у њој изнађе, које све био од 1766. до 1836. у Босни митрополитом, јер то се као што рекох у њој за извјесно мора наћи.

Неопростим је гријех, да се у изказу могло рећи, да је под бр. 33. Венјамин (Краљевић)

су опет листови прекинути) многоцелени чудени мошти и от его — раки — — манастира погтрижник чернец Грѣкој докрилокац Герсии дарока сию книгѣ к ерскне — ко общежителю манастирь милишко к целкононни мошам скатяго отца Сакн ерског чудотворца при архимандрите кнарионе с краткою на кѣчно поминание по дрѣгѣ коемъ благородни протопопъ владимире и по краткѣ коемъ благородномъ андрѣане и коилке? — — и по жнѣ коемъ мари и по кѣхъ коихъ родниехъ к кѣчи полин ерскихъ родок неподкнжимо, довр . . и скатяа окител ерска? стоит? скатяго отца Сакн чудотворца и скатяо пречистион окителю общежителнага манастира милишка, и книга ни кѣпит ни продат и незаложит или подарит никомѣ недат и кѣѣ непохитит и безъ благословенна архимандритока кто ни бил и по емъ архимандритомъ ни вѣдет, и безъ поклѣнна началничла и наставникомъ четнаго того манастира немлат его мѣженика, а вѣдел кто дерзиди ти предписаное прелѣшат и козмет сию книгѣ и томѣ коздат господ когъ вѣд протик дрѣхъ злогаже? молю кщѣдраго владикѣ и господу ивѣа христѣа к троицѣ славилаго бога и спаса нашего, и каша скатни и четни и трѣдолюбезни отци по христѣа подражателное житие непорочи предписани? — родители мои поминате кѣ днѣкнхъ мѣжяхъ, и к приношени четнихъ дарок, и к литиахъ, и ектениахъ пожалбите господари? скатни отци помолите се и о насъ грѣшнихъ, а ми такожде должны бога молит, а подписахъ сию книгѣ мѣженик многогрѣшни чернецъ докрилокац Герсии.

Садржај ове књиге, као што је при крају наштампан, гласи овако:

Оглавни кци к сию книгѣ окрѣтаемыхъ.

а) Зѣтакъ скатнолѣжнихъ ерѣчъ, како мѣжитъ диконъ со скатникоми, к келицѣй кечерни же, и вѣтрни, и литѣргин, сложены и изображены ѿ скатѣйшаго и келикаго патриарха господина филодѣа. литѣр. л. (1).

б) Молиткы кѣѣтиличныхъ, рекше кечерѣа, и поклѣдоканѣ келика кечерни. лит. лѣ. (35).

в) Поглѣдоканѣ вѣтрни. л. чд. (99).

д) Толкованѣ ш еже каа днѣаа страна скатяго хѣбѣа.

И казанѣ о когородичнѣй частицѣ, и о прочиухъ в (9), иже ѿ третѣа профоры изималихъ л. рѣѣ (165).

е) Чинъ кожѣткныхъ литѣргинъ златодѣтаго выкалениа кѣ келицѣй цѣркки, и ко скатѣй горѣ. л. рѣѣ (165).

ж) Чинъ кожѣт . . . лит . . . кашиа келикаго л. тпк. (382).

з) Чинъ преждѣ оклацниныхъ, л. фкс (526).

и) Божѣт. мѣжѣа преждѣоклацниныхъ л. фл (540).

При везивању ове књиге многи су листови испреметани, а многи и извађени, јер их у књизи

нема, те сам морао моје примјетбе на прескок приказати.

„Краткоѣ толкованѣ, еже каа естѣ днѣаа страна, скатяго хѣбѣа на нѣже полагаѣти окыкодомѣ, скатѣй же потирь и частицѣ когородицы и проча скатѣхъ декатѣ части, и чѣш ради декатѣ, а не многае, нѣже миши полагаемѣ“. Ово толковање штампано је крупнимъ јеванђелескимъ словима, али на листовима и на страницама нису бројеви забиљежени; и нема него само четири листа од тога толковања, а друго је све изгубљено. За овимъ одма иде: „Сказани к' кратцѣ, како и кил испракиа чинъ проколидин, кожѣткныхъ литѣргин, к' келицѣй роши, к' каа лѣта. Толкованѣ кратцѣ ш когородичнѣй частицѣ, иже естѣ поперѣѣй профорѣ агница ѿ вторѣа профори изималиа: и ш декатѣихъ частицѣхъ, ѿ третѣа профори, пришиаемихъ кѣ предложени кожѣткнаго хѣбѣа, ко крѣаа проколидин, и коа ради кнѣ каадо ѿ нѣхъ приношѣа“. Штампано ситнимъ словима; почиње са бројевима азбучнимъ, нема деветогъ листа, а с деветимъ почиње ова књига увезана, једанајетогъ опет нема, него слѣди дванајести до 14. а унапријед нема их, нити се зна колико их је било.

Дакле по казивању овога чланка, проскомидија као што је данас у православнимъ црквама, поправљена је у Русији у вријеме благочестивогъ цара и великогъ кнеза Алексеја Михајиловића самодржаца, и светогъ патријарха Никона московскогъ и све Русије велике и мале. Ова двојица имали су најпре договора писменогъ и усменогъ са источнима патријаресима, и видећи да руска црква у нечему разликује се од источнихъ црква, установили су саборно, да има бити пет просфора, а не једна, као што је пређе било у литургијама славенскимъ. И тако из прве просфоре вади се агнец, из друге богородична частица, из треће деветъ чиновъ; и ови чиновѣ, по указу ове књиге, стављају се на дискосу, частице једна испод друге у три реда овако $\Delta\Delta\Delta$; па онда разјашњава опширно, зашто тако бива. Из четврте просфоре ваде се частице за живе, а из пете за мртве. — После овога иде опомена, да се неби свештеникъ усудио из више просфора вадити частице, као што је ваљда био обичај, кад је у једномъ мјесту много свечара, па сваки од своје куће донесе просфору, и рад је да се из ње ваде частице за спомен живихъ и мртвихъ, него само пет просфора при свакој литургији да се употреби

Дале се говори о поправци црквених књига; али како су листови издерани или извађени, тако неможе се поуздано казати, какав је наслов стављен над овим другим чланком. Има у све забиљежених 44. листа или боље речи страница, јер је сваки лист са обадвије стране бројем забиљежен; нема дакле првог ни деветог листа. Из овога чланка извадио сам украће, како је благочестиви цар са цијелим освећеним сабором једва умолно светога Никона да прими патријарски престо, на што се овај и приволи; те премећући библиотеке нађе грамату на грчком језику написану, како, и на који начин почеше постављати се патријарси у Москви. Грамата иста писана је 7097—1589. у вријеме цара Теодора Јовановића, при патријарху московском Лову, а потписана је од патријарха васељенског Јеремија, патријарха руског Јова, пет митрополита, пет архијепископа, једнога јепископа, 21. архимандрита, 18 игумана, у све 52. Исти патријарх Никон нађе и другу књигу, која је била послана са сабора цариградског год. 7101—1593. патријарху руском, и потписана од васељенског патријарха Јеремија, александриског патријарха Јоакима, и јерусалимског патријарха Софронија, а с њима подписаних 63. митрополита, 11. архијепископа, 3. јепископа, у све 80; и у тој књизи (грамати) патријарх руски назван је братом сопрестолним, чином и достојанством у свему равним православним васељенским патријарсима. — Никон патријарх обратио је пажњу и на све црквене нове књиге, печатане у штампаријама московским, и другима, на нашао је да има доста несугласица, како у самом символу, тако и у литургијама, са грчким црквеним књигама, посавјетује цара Алексеју Михајловића, да скупи сабор ради поправке црквених књига; на што цар пристане и сазове сабор у своје палате год. 7162—1654. на ком је сам цар Алексеје предсједавао, а присутни били су патријарх Никон, митрополит новгородски Макарије, митрополит казански Корнилије, митрополит ростовски Јона, митрополит крутички Силвестар, митрополит ерпски Михаил, архијепископ волгодски Маркел, архијепископ суздадеки Софроније, архијепископ рјазански Мисаил, архијепископ псковски Макарије, јепископ коломенски Павле; још 11. архимандрита и игумана; 13. прота, свега 34. осим патријарха и цара. По заповједи царевој, а на захтјевање сабора, донесу се у Москву све ста-

ринске књиге из свију библиотека и манастира; па и то доста није било, него одма пошљу у Цариград молбу на патријарха Паисија, да им он достави и грчке стародревне црквене књиге; што овај и учини год. 1655 е препоруком, да се поправи што се љенше може, и да се исправи што је погрјешно. Тако исто донешене су чак из атоњских манастира до 550. грчких књига: јеванђеља, апостола, псалтира, служебника, октоиха, триода, минеја, и т. д. — Послали су им књиге и патријарси, јерусалимски, александриски, антиохијски, и ерпски. Кад су ове књиге у Москву сљедеће године припјеле, опет се сазове сабор, на који су дошли и Макарије патријарх антиохијски, и Гаврил патријарх ерпски; и тад се овај служебник нашампао у граду Москви год. 1655. (У овом чланку нема странице 17 и 18); после овога сљеди захвалност од сабора цару Алексеју и патријарху Никону.

За овим тек сад иде: Устав, у оглавленију назначен као први, како има служити ђакон са свештеником на вечерњи, јутрењи, и на литургији, састављен од васељенског патријарха Филотеја; устав бденија списан е грческих древних уставов. — Кад се свете двери отварају и затварају и т. д. Има у све 34. подпуне странице; и штампано је ситним словима.

Сад почињу три литургије једна за другом; штампане су све три врло лијепо крупним црвеним и црним словима као у јеванђељу. Започиње е молитвама свјетилничним на вечерњи, све по реду. — За вечерњом иде: поминок на јутрењи. Тек по свршетку јутрење уметнуто је кратког толковање, о чему је е почетка говорено.

Чинъ икаціиоубѣжна литурги кыкаемъа инце къ келицѣи цркви, и ко катѣѣи горѣ.

Хотѣи икаціииниъ кожитѣиное совершати тайнодѣйствио должниъ естѣ прѣѣе укш прилиринѣ кыти со кѣкли, и не илѣти что на кого, и ирдце же, елика ила, ѿ лѣбкыхъ квети полмылокъ, коздржатиѣа же мало е кенѣи, и трезкитиѣа даже до крѣпни икаціинодѣйствиѣа.

А кад вријеме служби настане, узме се од предетојатеља благослов, иде се у цркву, и ко-коупникъ ео диаконилъ, тѣорити крѣѣѣ к' когтоѣ предѣ икѣтѣили дѣрми поклонилѣ три. Ту се читају молитве, и облаче се у олтару.

Примјетба. У књизи при проскомидији нацртано је разговјетно, како има стојати диѣкоѣ и путир, како агнеѣ, богородична частиѣа и чи-

частице за цара, патријарха и владику, како за живе, како за мртве.

За частице девет чинова говори и овдје изрично: претечеву стави с лијеве стране светог хљеба прву, светих пророка стави доле после прве, светих апостола стави доле после друге, и тим се свршава први чин; четврту частицу стави близу прве у други ред и т. д. — Овдје при крају поменика нема: помјани господи и моје недостојанство. —

Примјетба. У молитви над покровцем светог хљеба и дискоса стоји овдје: *козидѣтъ рѣки стрѣи коа*, а у новима: *сошренија мјесто стирѣи*.

Сад започиње божествена литургија светог оца нашег Јована златоустог. У њој се налази примјетба после јектеније *рѣчи зри*, кад се после прочитаног јеванђеља дође до спомена мртвих, да ових јектенија и молитава у грчким књигама, по којима су ови службеници исправљани, налазе се.

При раздробљењу аганца полаже се частица ІС на горњу страну дискоса према истоку са словима окренутима доле. ХР ниже према западу. НН према сјеверу. КА према југу; све четири частице са словима доле окренутима, као што је у истој књизи нацртано.

Кад се свештеник причести, отире истим покровцем, којим путир држи, своје усне и ђаконове, па и путир, а кашње и народ, ако се пријави за причешће; исти покровац, по дужем времену спали се. Дакле неби било допуштено брисати уста после причешћа с пешкиром, који се пере с другим прљавим кошуљама.

Сад долази на ред: василијева литургија, пред којом штампана је ова примјетба:

„Знаменуј јако сија божественнаја литургија великаго Василија неглаголетеја всега, но во времја учиненноје, сирјеч, в недјелах великија четиредесјатници, развје недјели вајиј; и во свјати велики четврток, в великују собботу, и в навечериј Христа нашего рождества, и богојавлениј, и в дењ празника свјатаго Василија. Сказаније же и устав сего свјашченодјјествија тожде јест, јеже и сватаго Јоанна златоустаго“.

Почетак: „Божиткнииа служба иже ко катицх отци нашего капилаа великаго, архиепископа ксарин кападокикиа“. Дѣлкон благомоки кладико и т. д.

Одма за овим иде: „Чин кожиткнииа литургии пржедогкшчннх“. Напутак, како треба приправљати аганца, кад треба износити јеванђеље на входу, и друга упутства за свештеника и ђакона; све написано у седам листа, или на 14. страница. Сљеди: Божиткнииа служба пржедогкшчннх. Дѣлкон, благомоки кладико и т. д.

После преѣосвећене литургије долази календар, који започиње с мјесецом Септембром, а по свршетку мјесеца Августа наштампано је оно пређашње Оглављеније и т. д. пак онда: „отпусти клдичннх празникок глаголеми к кечерию, к задѣтрению и к литургии по чинѣ“; па најпосле како треба говорити отпусте на богородичне празнике; и тим се књига завршује.

Ова књига налази се у архиви консисторијалној у Сарајеву на сачување.

М. Ђ. Н.

Отворено писмо

Као одговор на критику г. **Милорада Јелића** свештеника (Б. Х. Источник св. 9 и 10 од 1890. године), на чланак „Свештенство и проповједање“, упућено господину уреднику истог листа од писаца критикованог чланка.

Г. Јелић да би мој чланак сасвим уништио тражио је и длаку у јајету, ти вели „Просто кавање малог је успјеха“ (Мој. II. 4. 10. 16).

Ја нијесам нигдје у мом чланку тврдио, да ће проповиједи сеоских свештеника чудеса од успјеха стварати, па би сасвим уредно било да г. Јелић није ни употрјебио горњи цитат, ако бар ни с ког другог разлога, а оно због тога, што тај цитат нема ту никаког мјеста, јер и мали

успјех, ипак је неки успјех, а кад се не буде никако, па ни просто казивало, ја држим да онда неће бити никаквог. А да ли је „боље имати ишта, него ништа“? У осталом мојим чланком није мени намјера била, да питање о потреби проповједања стављам у сумњу. То питање рјешено је самим оснивачем цркве наше Господом Исусом Христом, кад су апостоли послати у свјет с ријечима: „Идите, научите све народе и т. д.“

Те према овоме изван сваке је сумње, да свештеник дужношћу својом позван **мора проповједати**, па похађо он Богословију или не, био он даровит говорник или не. А зар би то био какав изговор за свештеника да не поучава народ за то што није похађо Богословије, или што није добар говорник. То би био лијеп изговор! Зар ако свештеник није похађао Богословије, зар му је приступ стручном образовању затворен?! Зар да се не потруди, те да себи у стручном изображењу не прибави оно што му мањка?! Зар да се не постара да себи нужно знање ма и дјеломично прибави?! — Или, ако свештеник није добар говорник, да због тога не поучава народ? У таком случају, пошто нема означене границе између говорника доброг и слабог, могао би се добар говорник извлачити од вршења те дужности, јер би се увијек могао изговарати, да и он није добар говорник, пошто и од њега има бољих, те би тако могло доћи, да се говори по црквама никако и не држе.

Полазећи даље г. Јелић негдје по свом начину надопуњава мој чланак, негдје пак без разлога и смисла пецка, те зауставив се, да и себи мало одушке дадне, а да истом приликом овдје-ондје покушљене цитате из св. Писма наниже, допушта на једном мјесту, да су „љубити Бога, и љубити ближњега свога“ двије највеће заповједи Христове“, но одма за тим примјећује и пита „али то није све, камо из заповједи хришћанско поступање према себи“? Овакове дјетињарије мене су натјерале да сматрам г. Јелића, премда је свештеник, ипак недораслим за озбиљан разговор. Ја говорих какова је цјелъ проповједању, т. ј. да проповједник има научити људе љубити Бога и ближњега свога, а како ће их томе научити, јест његова — проповједникова — ствар, јест предмет проповједи. Проповједник пак, који се прими да згодном приликом о једној или другој заповјести у цркви говори, знаће, шта му и како која заповјест налаже, те ће у разглабању истих доћи и на хришћанско поступање, према себи, а ја пак нијесам ни почео мојим чланком да толкујем заповјести Божије, као ни то што оне све у себи садрже, па је према овоме и овако питање од стране г. Јелића било неумјесно и — безазлено.

Описујући узвишеност задатка једног свештеника, рекох, да свештеник има будити у човјеку хришћанске врлине, а г. Јелић пита ме „које су то хришћанске, врлине“? Ако је ово

питање потекло из наивности, одаје вјерну слику ђаћета из основне школе, је ли пак из уображене умне хегемоније, — које би ја назвао простије, празном надувеношћу — јест не достојно једног свештеника, а је ли пак из незнања — онда је жалосно.

Ја узех да оришем позив свештеника као проповједника и у том правцу о узвишеном задатку свештеничком, остављајући сасвим на страну свештеничко чинодјејствовање, а г. Јелић, ваљда за то, да ма што рекне, навео је читаво туде цитата, који говоре о дужностима свештеничким, без да ти цитати, ма и најмање што говоре против онога, што ја реко о узвишености свештеничког позива.

Даље г. Јелић на моју дефиницију о узвишеном свештеничком задатку вели ово: „учи вјери губећи прелаз к добрим дјелима, нема надежде, нијел и вјера мртва (Јак. 2: 14. 17.)“ „Дакле, у вјери изгубљена нада и љубав не потпуна!“, а то већ није истина, јер сам ја овако од ријечи до ријечи рекао: „Научити човјека да вјерује у Бога; научити га да љуби Бога; научити га да љуби ближњега свога; научити га да савлађује своје страсти; будити у њему хришћанске врлине; и т. д.“ а то значи, учити човјека не *вјери*, него *науци хришћанској*, па учећи га науци хришћанској, само се по себи разумије, да ће га учити и *вјери*, и *љубави*, и *нади хришћанској*, дакле онда је сасвим јасно, да учећи га вјери, неће губити прелаза добрим дјелима, нити ће у вјери бити „изгубљена нада и љубав непотпуна“, као што је то изнашао својим проналазачким даром г. Јелић.

Ја рекох даље, ако проповједањем спремимо човјеку за сношљив грађански живот, те му кроз такав живот осигурамо и вјечну милост, да смо постигли успјех, а г. Јелић узвикује да је то „наопака наука“, па без да то докаже, игра се безначајним ријечима, те након њ реди тих играрија протуслови сам себи те рече: „Треба кроз очи тјелесне отворити очи душевне“ а то значи на длаку оно исто, што сам сада горњим ставом изразио. Отворити дакле људима очи, да виде, да гријешењем не само губе вјечну милост, него упропашћују и свој ово земни живот, јест „отворити им очи тјелесне“, а да кроз упропашћени мир ово земног живота, губе и вјечну милост, јест „отворити им очи душевне“. — Овакова противусловља у тако кратком размаку мисли, за-

иста не би се могла очекивати ни од ђака из основне школе.

Г. Јелићу нејасно је оно што ја рекох, да проповједање мора бити таково, да покреће народ у границама вјерских одредаба, па или не разумјевујући или не хтијући разумјети, изводи неке не јасне мисли и ствара не потребна правила. Њему нијесу познате ни границе вјерских одредаба, које се тичу овоземног живота, и то он као свештеник не стиди се јавно признати, али нека — бар је искрен, а искреност је лијепа врлина. Ако ће свештеник, нарочито овај, који је имао прилике да слуша права (а таквих, ако нема сада овдје, има их по другим земљама, а можда ће их с временом и овдје бити) говорити у цркви н. пр. о 8 заповједи Божијој, зар он не би могао говорити и као правник, какве хрђаве посљедице има непоштовање туђег иметка, али онда не би покретао народно вјерско размишљавање него на правно, а кад се буде говорило са вјерског становишта онда ће народ и премишљати у границама вјерске одредбе, која се баш тиче овоземног живота, те ће знати, да Бог забрањује красти а не грађански казнени закон; па према овоме дакле, границе увијек постоје између вјерских одредаба и одредаба свјетовних, које истина паралелно теку, али полазе са два разна становишта. О свему ономе о чему свештеник, ослањајући се на вјерске одредбе тичућих се овоземног живота, узмогне говорити и проповједати, моћи ће и правник, ослањајући се на законска правила. Па зар је ту тако тешко наћи границу, која дјели та два становишта? Та то је тако јасно и лако, да не потребује никаквог даљег коментаришања. Но да не би г. Јелићу и ово било нејасно, морам рећи, да свештеник налази свој ослонац у Божијим заповјестима, а правник у људском личном праву.

Приличан број проповједи нашега свештенства обично се завршаваху тиме, да се вјерним у изглед стављаше награде или казне у вјечности. И сâм противан томе да се само обећавањем и пријетњом народ у вјери одгаја, рекох у мом чланку ово: „Није доста овоме народу говорити, да се чува од гријешења и да чини добра дјела, па ће за то награђен бити рајем или у противном да ће бити кажњен паклом. Њему дакле поред овога, треба проповједати о гријешењу тако, да он сам појми и увиди, да се гријешењем нарушава мир и у овоземном животу“.

Ово што сам рекао јасно доказује, да сам и сâм противан томе, и нико ваљда — изузев г. Јелића — не би по прочитању овога могао посумњати, е сам ја ишао за тим, да се обећањем и пријетњом успјех проповједању прибавља. У осталом ја сам у нападнутој тачки говорио, како се у проповједању имамо држати кад говоримо противу гријешења, па све што сам рекао може се свести на ово двоје: не гријеш, јер ћеш кроз то изгубити вјечно блаженство, и: не гријеш, јер ћеш изгубити мир и овдје на земљи. Ово се може наћи и у горенаведеним ставовима, па се то другчије не може ни разумјети. А управљајући овакову проповјед народу, мора се имати на уму да је тај народ хришћански, који вјерује у Бога према хришћанским одредбама. Па ако би проповједник поменуо да се гријешењем губи не само вјечни мир него и овоземни, или обратно, не би се ни најмање огријешо а и како ће моћи свештеник проповједајући против гријешења унливисати на народ, ако не употрјеби све што му при руци стоји, на име, вјерске осјећаје вјерних, а и овоземне прилике људске. —

До сад је ишло како тако, али сада поче г. Јелић ни мање ни више него ме оптуживати пред јавним мњењем, као да сам ја — и то као хришћански свештеник — подложио начело Исуса Христа утицају поднебија! па изнашавши у томе опет „камен спотицања“ узвикује омиљену му ријеч „наопако“! хотјевши тим узвиком ваљда своју преимућност на видик да изнесе, као и то како тврдо стоји на бранику вјерских истина, али, правио је рачун — без крчмара. Ја сам рекао ово: „У оних народа, који живе у жарким зонама, већи је природни нагон к уживању, а притом је и већи страх пред патњама (ово није порекао г. Јелић) те је отуд и могло доћи тако, да се хришћанска вјера, која нејасније обећава, али нејасније и пријети, није могла разширити и напредовати у жарким појасевима и т. д.“ а из овога што наведох, не може се никако логичан закључак донијети, да се начело Исуса Христа тиме подлаже утицају поднебља, него да народи жарких зона нијесу приступачна једним те истим појмовима, једнаком јачином са народима, који у умјереним и ладним зонама живе. Та то је опште познато, да се народи који у разним зонама живе међусобно разликују не само по боји коже, кроју главе и т. д. него и по моћи схваћања, тјелесном нагнућу и т. д.

Према томе дакле није никако истина да начело Исуса Христа подлежи поднебљу, нити сам ја то казао, него људи живећи у разним поднебљама разво су примали и схваћали нове појмове. Начело науке Христове било је и биће непромјенљиво за вјечита времена, а људи пак мјењају се и мјењаће се не само по климатским одношајима, него и по добу своје старости, начину свог живљења, температури свога тјела, својој околини. Све то упливише на човјека, на његову мисао, на његову моћ појимања. Незнајући за ово мислио је ваљда г. Јелић да на мој рачун дође до јевтине славе „критичарске“, али је у исто вријеме заборавио — а то није смио заборавити — да „И ми коња за трку имамо“, к’о што вели народна пјесма.

Г. Јелић замјера ми даље, што се према данашњем одношају свештеника к народу не слажем са апостолским поздравима. Нећу на ово ништа да одговарам, јер сам моје назоре довољно оправдао у мом чланку, но ћу сада само то примјетити, да тврдње којима моје назоре поткријепљивах, нијесу једностране, као што се то чини г. Јелићу, и то доказујем овим:

Прво, изрази такови потсјећају за вријеме проповједи слушаоце на тјелестност свештеникову, а то не треба да буде, јер у том тренутку свештеник заступа самог Спаситеља;

Друго, свештеник као заступник Христов јест пастир у повјереном му стаду, те као такав има да савјетује и поучава, дакле да врши очинску дужност;

Треће, свештеник као савјетодавац више ће важити, кад буде као духовни отац радио, него ли као брат међу браћом;

Четврто, народи за вријеме проповједања апостолског бијаху приступачнији појму „брата“ према страном човјеку, него ли појму „оца“; и

Пето, народ сâм сматра свештеника као свог духовног оца, те га као таковог свагдје и поздравља.

Противу овога, које је мој чланак на дотичном мјесту донио г. Јелић није у главном, што ја сам не би већ дотакао био, ништа навео. На нешто није никакве примјетбе дао, а нешто пак порицао је, без да је то порицање оправдао, а на посљетку рекао је: „Није довољно мислити само на то, ако парохијанин зове свештеника „оцем“ и вели „благослови оче“, да разумије у духовном смислу“. Овим, дао је г. Јелић јавно

свједочбу о плиткости свога мишљења. Та Бог га видио, како ће га друкчије разумјети него баш у духовном смислу. Ту нема десет разних путева. Хришћанин мора имати појма о свештенику, кад га тако поздравља, или као о оцу духовном или као о оцу тјелесном; ту трећег изласка нема. Па пошто г. Јелић вели, да то није довољно, ако парохијанин зове свештеника оцем, да се то разумије у духовном смислу, онда нама сиромасима не остаје ништа друго него да вјерујемо у могућност да кад Хришћанин поздравља свог свештеника ријечју „оче“ може га подразумијевати и у тјелесном смислу. — Дакле, без обзира на дјетињарије г. Јелића, народ назива свештеника „оцем“ баш за то (да се послужи његовим ријечима) „што зна, да га он тајнама и учењем подиже у животу духовном“. Што наведох, сасвим је довољно и мислити и вјеровати, да Хришћанин назвав свештеника „оцем“ потпуно га подразумијева у духовном смислу.

Г. Јелић отпочео је даље доказивати оно, што ја нијесам никако ни порицао, на име, да су апостоли називали људе хотимично а не нехотице „браћом“, па је том приликом навео такав један цитат, да ме је лично благодарношћу обвезао, јер се и ја са њим на истом мјесту објаснивши му смисао онако како гласи за доказ мојих навода могу послужити. Г. Јелић наводи: „Апостол Павле вели: И ја браћо немогах са вама говорити као са духовнима него као са тјелесним као с малом дјецом у Христу (кор. I. 3, 1.). Па дотле док се он бави доказивањем о томе, да су апостоли називали људе „браћом“, и док оправдава те називе апостолске, које ја никако нијесам ни порицао нити неумјесним сматрао — ја ћу се зауставити ондје, гдје апостол Павле говори: „немогах са вама говорити као са духовнима него као са тјелеснима“. Ако апостол Павле назива своје присталице „браћом“, а притом им овако говори, па зар то није доказ, да би он с њима хтјео као са духовнима да се разговара. Они су тјелесни а по тјелестности сви су „браћа“, па Апостол жели препородити их духовно као што је и он препорођен, те да му постану дјеца. Јасан доказ од стране г. Јелића, да су и апостоли жељели, да лакши тјелесни појам „браћа“ замјене са тежким духовним појмом духовне дјеце према духовним оцима. А да су томе тежили доказао је г. Јелић у својој збуњености и овим цитатом (на чему му вјечито хвала): „Дјечице моја, коју

опет с муком рађам, докле Христово обличје не постане у вама (Гла. 4. 19.)“ где је јасно, да су Апостоли у духовном смислу сматрали новообраћенике духовном дјецом својом „који с муком рађају“ а себе духовним родитељима. Одношај дакле између онога који рађа и онога који се рађа, јест одношај родитељски, па у овом смислу и циљу духовни; те се према овоме види, да су апостоли тежили томе родитељском духовном положају, али су новообраћеници били тје-

лесни, те се с њима није могло као са духовним разговарати. — Овакова збрка у логичности г. Јелића не пружа ни најмање увјерења о могућности правог схваћања ствари, а то је неопходно потребно једном свештенику; јер ако ништа друго, а оно бар, да се св. Писмо разумије онако, како гласи, а то се са потпуним правом може и мора очекивати од свештеника — свршеног богослова.

(Наставиће се.)

Наши календари са црквенског гледишта.

Опште је познато, да наши календари од новијег доба толико омиљеше народу, да ћеш једва наћи српску кућу, и да је без српског календара. Та има их на избор, све љепши иза љепшег. Књижаре и књижевници надмећу се, ко ће се ближе дотаћи срца Србинова са својим календарима, што се тиче *забавног* дијела његовог. И збиља се у многима од њих налазе такве расправе, чланци, пјесме и приповијетке, да ће многи читалац у њима наћи лијене поуке за живот и здравље, чедне забаве у празним часовима.

Ал тако није са календарским дијелом. Разумијем са рубрикама, гдје се назнаћује број недјеља по пасхалнику, и ред читања апостола и јеванђеља, и који ће се глас које недјеље појати. У тој рубрици као да се надмећу састављачи календара, који ће већма нагрдити црквено правило, и свештенике већма бунити у држању реда јеванђелског. Ту се прави швиндл тјера, а све на рачун „благољепија“ црквеног. Преклањска препирка Шокрак-Руварчева као да их ни у чему поучила није. Исте погрјешке, па све црпе и горе.

Гдје су учили та господа то правило црквено, по коме пишу тај ред недјеља, и по овима апостола и јеванђеља? Ко их је овластио, да о томе правило издају? — Држимо, да је у првом реду црква на то позвана, да се званично ограда против тог марифетлука, те да упозори своје подручно свештенство, да не вјерује сваком календару, гледе реда читања јеванђеља.

За сада да разгледамо најновији календар у овим земљама, „Требевић“, па да видимо, како је он удесио ту рубрику о читању апостола и јеванђеља. Ту налазимо одма у првом мјесецу,

јануару, грдну погрјешку. Тако 3. недјељи даје се број црквени 35. Почетак му је хрђав, па због тога је и продужење хрђаво, дакле и шљедећи бројеви недјеља не ваљају. Но у ту недјељу (20. јануара) пада број недјељни 31. јер ће се њен апостол и јеванђеље читати (ап. зач. 280. од пола, а јев. по Луки зач. 93.) Број 31. недјељни пада у ту недјељу из два узрока, прво, што се код ње прекинуо број недјеља пред Божићем; а друго, што на њу ред пада, кад се почне по правилу јеванђелском од недјеље Митара и Фарисеја натраг бројати (од 33. недјеље) до недјеље по провјештенију. Недјеља Митара и Фарисеја назначена је на своме мјесту, а она свагда носи број 33., па да јој се састављач календара овог дао њен број, увидио би, да не може доћи број 35. пред њу. —

Тако је погрјешан недјељни број и слиједиће за овом недјеље (27. јануара) 36. Овај број треба да вазда пада у недјељу Сиропустну, али не испишује се. А у ту недјељу треба да дође број 17. недјеље (по Тројичну), и чита се њен апостол и јеванђеље по правилу јеванђелском, јер ово се чита *свагда пред 32. недјељом* (Блудног сина), ако је овако касно васкре, као ове године, па има празне недјеље до недјеље Митара и Фарисеја. Дакле у ту се недјељу има читати апостол зач. 182. од пола, јеванђеље Мат. зач. 62.

Под текућим недјељним бројем 5. грдна је погрјешка што се тиче 37. броја јеванђелских недјеља, јер тај број и не екзистира. Насмијао сам се, кад ме је један овдашњи учитељ запитао, гдје је у апостољу та недјеља? не могу да је нађем. Рекох му: богме нећу је ни ја наћи, јер је нема. Видите ли муке! Но у ту недјељу (3. фебр.)

wwtrebala je doћи 32. недјеља, ап. зач. 285., јев. зач. Луке 94.

Недјеља 6. (февруара 10.) Митара и Фери-сеја, на свом је мјесту, само треба јој додати њен број 33. — Тако је у реду и шљедећа недјеља (7.) а број јој је 34. Тако је исто у реду и шљедећа недјеља (8) а број јој је 35. И тако сад све иде у реду до маја. Само је требао састављач овог календара још назначити у недјеље и владајуће гласове: тако у недјељу Мироносица 2. глас, у недјељу Раслабленога 3. глас, у недјељу Самарјанке 4. глас, у недјељу Слијенога 5. глас, и у недјељу светијех отаца 6. глас.

Даље је погрјешка у јулију, под. 28., а 14. јулија, гдје се додаје недјељном апостола и јеванђељу, апостол и јеванђеље недјеље св. отаца, но ово спада у слиједућу недјељу, т. ј. 21. јулија, јер се св. оцима поје почевши тек од 16. јулија.

Погрјешка је и у септембру, у недјељи 8. септембра, на јутрењи недјељној — *кад у недјељу падне мала Госпојина* (као и у опште сви богородични празници) не чита се воскресно јеванђеље, но само Богородици, — то нека добро запамти састављач календара. Још је погрјешка давати број недјељама *пред воздвиженијем и по*

воздвиженију, те немају броја оне су изванредне; и ту се обично прекида број текућих недјеља по Тројици. Зато и пада састављач овог календара у грдну, управо неопростиву погрјешку, да је продужио текући број недјеља. Тога не смије чинити. Одма иза недјеље *по воздвиженију* прелази се на 18. недјељу, па била она на реду или не била, јер она започиње период Лукиних јеванђеља, а ова се започињу одмах иза недјеље по воздвиженију. И тако сад сав ред не ваља чак до пред Божић, до недјеље св. Праотаца. Тако пролази онај, који се пача у туђ посао, тј. који није учио. *Sutor ne ultra speridam!*

Ко хоће да се правог реда држи ено му „Бошњака.“

Још нам је запитати славно уредништво „Требевића“, чији је датум мислио под 24 априла, кад је „слава Срба мухамеданаца у Босни и Херцеговини“, да ли је наш, или римокатолички, јер ови држе Ђурђевдан 24. априла? ако је њихов датум мислио, честитамо му на његовом српству. Бар је Требевићу близу *Хрид*, па нек погледа мало у дољу на наш Ђурђевдан, 23. априла.

У Сарајеву 7. марта 1891.

Б. Г. С.

П Р О Г Л А С

за прославу стогодишњице и подизање споменика

Сими Милутиновићу-Сарајлији,

ерпском пјеснику.

Срби браћо!

„Из ермена великога лаву изаћ трудно није,
„У великим народима генију се гн'јездо вије“.

П. П. Његош.

На јесен — ако Бог да — ове године, баш у очи светога Томе, а на освитак дана 5. октобра, навршиће се сто година од онога срећнога часа, када је Српкиња, Сарајка Анђелија, родила сина Симу, — а отац му Милутин радосно дочекао своје мушко чедо.

Да ли су у томе веселом тренутку срећни родитељи могли и помислити: да ће им синак Симо Српство пробудити, ерпском пјесмом наше јунаке соколити, за слободу ерпску и сам се у првим редовима борити? Та да ли су икако могли за-

мишљати: да ће Симо бити учитељ дичном српском пјеснику, јуначком владару витешке Црне Горе: владици Петру Петровићу Његошу? — Та да ли су мислили Срби Сарајлије: да ће така великан-пјесник угледати први зрачак свјетлости у њиховој средини; да ће така славуј српске величине први гласак живота пустити, под високим брдом Требевићем? — Да ли су помишљале Сарајке, да ће таког јунака Српкиња Сарајка српским млијеко задојити и српском га пјесмом успављивати у красном шехер Сарајеву?

Србадијо поносне Босне и кршне Херцеговине!

Да ли си и ти могла замишљати: да ће син овијех земаља разлијети славу по васцијелом Српству и образованом свијету?

Не! У ономе тренутку, када је Симо први знак живота показао, — нико није знао: да ће се „Симом Сарајлијом“ поносити Српство Сарајева; поносити Србадија Босне, а и кршне земље Херцегове; поносити васцијело Српство, без разлике у ком крају живи: ил' то би било у славној Србији; ил' у Црној Гори витезова; ил' у бившој српској Војводини: у китњастом и лијепом Сријему, плодној Бачкој и равном Банату; у Хрватској ил' у Славонији; ил' у Лици земљи брдовитој; у питомој земљи Далмацији; ил' у Боци земљи тих граштака; ил' у красном граду Дубровнику; дједовини Старој нам Србији; ил' у оној земљи Македонији, гдје се и сад српска ријеч чује, гдје се разлијеже гласак српске пјесме, гдје се и сад „крена свијећа“ служи — обиљежје да су и они Срби! — **Не пита се од кога је краја, већ: је ли Србин и српскога рода и правога српског осјећаја** — сваки ће се поносити Симом, Сарајлијом, српскијем пјесником, списатељем, нашим књижевником, дичним борцем а и заточником српске славе и српске слободе! — Та Симо је српскоме народу од својијех дјела напицао: красан низак српскога бисера, у коме се најдивније блиста алем камен: „дјело Србијанка“, гдје је Симо вјерно опјевао све јунаке и борце витешке, који по су крвцу прољевали од године 1804. до године 1815. — Његова је такође заслуга, што нам је у доста лијепом руху написао **српску историју**, која нам даје јасну слику ондашњег стања. Та врела српска крвца гонила је Симу и на бојно поље, гдје се уз остале борце, у редовима „голих синова“, борио за права потишћенога народа српског: „за крст часни и слободу златну“.

Он рано премину, тек што је 57. годину наступио — а Српство би Симо обдарио још са којим радом ваљанијем! — Он премину у Биограду 30. дец. 1847. г.

Срби браћо!

Ето таком великану, захвално Српство, мисли подићи споменик у Сарајеву, као видљиви знак: поштовања и благодарности; — знак нашег српског поноса и сјећања на дичног пјесника, Чубру Чојковића, као што је Симо често сам себе називао.

Срби браћо!

Онај народ има будућности, има удјела у светској историји: који се сјећа својих славних, заслужних, великих мужава; цијени њихов користан рад, њихову

вијерност и пожртвовање за домовину и за свој народ. Сваком народу сигурна је будућност, који таке великане узноси, њима се дичи и њихову прошлост проучава, те отуда ствара себи учитеља садашњости и будућности.

Па и наш мали српски народ има својих заслужних мужева и великана, међу којима у првим редовима стоји и наш дични, Симо Милутиновић, Сарајлија.

Сваки Србин, у своме срцу, весело је предусрео мисао, када је наша дична „Босанска Вила“ још у години 1888. први пут проговорила о симином споменику. За доказ нам служи то: што је сада, у најновије доба и сваколика српска штампа радосно поздравила ту замисао, — и само се чекао згодан час, да се приступи дјелу. Час је, ево, дошао, одбор се — у име божије — срећно саставио, одобрење је од високе земаљске владе дошло — и сада:

Срби браћо, на посао!

Ево дана и лијепе прилике, да сперемо љагу петтољетну од Косова, што нас увијек гони — она проклета српска неслога! — **Сложимо се! Ујединимо се! Не гледајмо на партајске борбе;** већ сваки — колико који може, приложимо за симин споменик, па да и ми свијету покажемо: да умијемо цијенити великане и заслужне Србе родољубе!

Србадијо Босне и Херцеговине!

На нама лежи морална одговорност, да у своје руке прихватимо ово дјела! Ми смо први позвани, да га изведемо и да позовемо све Србе, и сву браћу нашег рода и племена — ма гдје они били — да нам притеку у помоћ са прилозима, па да подигнемо достојан споменик нашем великану Симу, Сарајлији.

Подигнимо му споменик, да нас не кори потомство, због нашег немара! Да нас не куне мајка домовина, која није срећна, да у својим материнским њедрима чува мртве остатке тог нашег великана! Ми нијесмо у стању пренијети те свете народне кости, — а није за сад ни потребе! Та оне су на достојном мјесту, у српској прјестолници, у граду оне земље, у којој је Симо највише радио као књижевник, у којој и за коју је своју крвцу прољевао на бојном пољу. — Он почива у краљевини Србији у Биограду, код маркове цркве у Палилули.

Само Српство Босне и Херцеговине и ако би споменик подигло, не би имало оне важности, као када би видјели искупљено васколико Српство, из свијех крајева, у једном колу, — па да сложно и заједнички ради око споменика Симе, Сарајлије. —

На првом мјесту обраћамо се свијем српским општинама у Босни и Херцеговини! — У вас и у ваше родољубље уздамо се и падамо се, да ћете схватити важност овога предузећа, те нас и морално и материјално помоћи! Молимо вас дакле: да свака у својој средини склопи пододборе, који ће стајати у свези, са овијем главнијем одбором у Сарајеву. Тиме ће рад бити олакшан а и свеза боље одржана. Дакле, чим се који пододбор склопи, молимо: да се одмах јави у

Сарајево, овоме главном одбору, одакле ће се онда послати књига за уписивање добровољних прилога; јер тако изречно стоји у дозволи од високе зем. владе.

Обраћамо се и српскоме свештенству у Босни и Херцеговини: да у цркви, са светога мјеста огласи народу, да је дотична српска општина саставила пододбор; и упуте народ, да сваки, колико који може, приложи дарак томе пододбору!

Обраћамо се и вама српски народни наставници, учитељи и васпитатељи — ма у ком крају ви били: — да у народу савјетом својим порадите и живо да се заузмете, да народ искрено пригрли ово подузеће, па да на дику и понос изведемо ово дјело!

Молимо и сва српска цјевачка друштва у цијелом Српству, да се потруте и приреде по једну забавну бесједу, у корист подизања споменика Сими Милутиновићу.

Молимо и све наше српске добротворне задруге, родољубива и књижевна друштва; — нека нам се и они одазову и — нека нас не забораве!

Обраћамо се: на сиромаша, на богаташа, на трговца, на занатлију, на тежака, на све старије и на млађе људе и на свакога брата устаоца и прегоаца, — једном ријечи: **на васцијело Српство, у свима крајевима српским**, да нам пошаљу ма најмањи дарак; јер тиме ћемо боље освјетљати наш српски образ!

Обраћамо се и на све искрене пријатеље Српства — ма које народности они били; — сваки дарак и од вас добро ће нам доћи, јер га шаљу искрени осјећаји!

А молимо цијелу славенску а на по се нашу српску штампу, да овај наш проглас у својим листовима у цијелости отштампиају; како би васцијело Српство и Славенство дознало што прије: да је дошло вријеме, да се оствари она жеља српска и да се подигне споменик Симу Милутиновићу, Сарајлији у Сарајеву.

Срби браћо!

Морамо вам казати, да овај одбор није још ријешно какав ће споменак подићи; јер по мишљењу овога одбора, споменик може бити: *мртва* — од камена; а може бити и: *живи*, *н. пр.* каква заклада.

Жеља је одборска да се обадвоје оствари: т. ј. да се подигне и споменик од камена, и да се установи каква заклада, која би послала име Сима Милутиновића, Сарајлије. Од те закладе издржавали би се сиромашњи а добри ђаци на универзитетима.

Сад је све до тебе стало Србадијо!

Ако се добро одазовеш овоме позиву са новчаним прилозима, ми ћемо ову замисао *двоструко видјети остварену*; а ако буде слаб одзив — онда ће се ријешити, које је корисније?

Потписани главни одбор нада се — не — он вјерује у *пробуђену српску свијест*, и тврдо држи, да се српски народ неће оглушити о овај братски проглас и позив; јер се *шиче часни и образа српског*; — јер *споменик треба да буде достојан: и вјесника, и књижевника, и јунака, и српског народа а и Сарајева!* — Сарајева; јер се наша дјеца, наш подмладак — на коме Српство остаје — купи овамо, да се ту изражава и спрема за будући живот; па помислите: *како ће овај споменик ушатицаи на наше Срчиће* — на нашу узданицу! —

На тај начин ова дјеца уче школу, као и остала у основним школама, а уче још занат и спремају се за занатлије и раденике.

Добротвор. У Биограду 20. фебруара о. г. умро је артиљеријски пуковник у пензији Милија Катанић, који је оставио сиромашној валишкошколској омладини 10000 динара. Слава му и вјечна памјат!

Прилог цркви. Бивши канцелиста у Гламочу (Босна) а сада у Зеници г. Милан Грубић и његова супруга гђа Јекатарина рођена Ђукић, даровали су срп. правосл. цркви у Гламочу једну красну стару икону пресвете Богородице на стаклу сликану. Осим тога даровали су и покривач преко налоџе за читање јевангелија. Покривач је од црвено угасите кадифе са кретовима од златнога ширита.

Хвала им, и здрави били, те и у будуће српско-православној цркви и школи прилоге давали.

Велимир М. Протић срески начеоник у пензији умро је 10. фебруара о. г. у Пожаревцу (Србија). Своје имање у вриједности од 36.000 динара оставио је фонду Коларичевом, да се од интереса његова издају награде за добра књижевна дјела, која би била Српству од користи. У ову своту урачунат је и мираз његове жене Драге. У опоруци својој навео је, да ако и жена му Драга пристане на то, да свој дио имања за ове цијељи уступи, да се онда та фондација зове: „Фонд Велемира М. Протића и жене му Драге“. Жена је пред судом изјавила, да пристаје на ово. Слава им!

Отјерале их жене. Прошле године на бадњи дан дошли су у Битољ, у манастир св. Јована, неколико бугарских агената са сејменима и заштијама, те захтијеваху код калуђера, да им уступе једну зграду у манастиру т. з. „Стари конак“. Архимандрит Аритон, честита старина у манастиру, одлучно се одупре овој безочној посјети бугарских агената говорећи им, да он зна што је њихова намјера; али док је он ту, неће их пустити у нутра, а кад Бугари помоћу заштија силом провалише унутра, архимандрит одмах пошаље два калуђера у оближња мјеста, да јаве народу шта се у манастиру збива. Пошто мушкарца није било код куће искупи се до 150 жена те навалише на Бугаре и растјераше их — и тако слава српским женама, које су измлатиле бугарске јунаке и не дале им да дирају у српске светиње!

Обичај на Кипру. Код мале Азије има једно повелико острво *Кипар* На том острву има народ овај чудноват обичај: Кад се у којој кући роди дијете, онда његови закопају у земљу буре вина и то се вино онда ископа и пије, кад су тога дјетета сватови. То буре вина врло се строго чува, па ни у крајној нужди се не дира. Када су сватови онога дјетета при чијем рођењу је то вино закопано, онда се вино ископа и пије. Ако пак дјете умре, те не дође до сватова, онда се буре ископа и вино проспе, а никад га неће продати и ако је тако улежано вино врло скупоцјено.

Лијеп примјер. Једне Биоградске новине причају овај лијеп примјер хришћанске милости и љубави. Једног дана прошле зиме носила је нека старица нарамак дрва. Баш пред станом краљице Наталије испусти нарамак, а од свијета који се ту десио, нико не хтједе да јој помогне опет нарамак подићи. У тај мах наиђе краљица, па видјевши старицу како се мучи, приступи к њој и помогне јој дићи нарамак дрва. У том се још више свијета скупило било. Пошто је помогла баби краљица оде а баба остаде благосиљајући добру госпођу. Неко од свијета упита старицу, познаје ли ту госпођу? Она одговори да је непознаје али да је добра и да је Бог поживи. Онда јој рекоше, да је то краљица. Старица јадикуюћи да јој још љепше благодари. За тим ређе још неколико благодарих ријечи са сузама у очима па онда оде.

Босанско-Херцеговачки одбор за помагање школа у Босни и Херцеговини постоји у Биограду и за ову годину конституисао се овако: за пресједника изабран је Лука Ђеловић, трговац; за потпресједника Илија Р. Паранос; за благајника Коста Чортановић, трговац; за дјеловођу К. Перовић учитељ. Овај одбор има за циљељ да се стара да дође до што обилатијих материјалних срестава за српску школу, те да њима, подесним распоредом, благовремено и благодворно притиче у помоћ гдје то треба.

„Х. В.“

Исправак.

У чланку под насловом „Отворено писмо“ у I. и II. свесци овог листа од о. г. поткрале су ове погрјешке: Страна 58. II. ступац, 14 ред одозго стоји: „*чак* начин живљења“, а треба „*лак* начин живљења.“ Страна 61. I. ступац 24 ред одозго стоји: „За њих се *може* казати“, а

треба „за њих се **неможе** казати“. Страна 62 П. ступац 4 ред одоздо стоји: „Зар га не познаје тако рећи *и* душу“, а треба „Зар га не познајете тако рећи *у* душу.“

Даље, у оном позиву на посљедној страни Г. П. свеске „Источника“ од о. г. на крају 3. а на почетку 4 реда мјесто: *на црквеним звонима* а треба да стоји: *на црквеним звоницима*.

Одликковани.

Патрикије Комадановић (Поповић), парох и надзиратељ чајничког протопрезвитерата, одликован је *црвеним појасом* актом Његовог Високопреосвештенства АЕ и Митрополита херцеговачко-захумског госп. Серафима од 21 децембра 1890. број 933. са шљедећим декретом: Лично освједочени о трудољубиви и савјесни ваш рад још као бивши ђакон и тајник ове свете АЕ. Митрополије, о ваше примјерно владање и ревност на спрам свете православне вјере и матере цркве; знајући пак да као и свештенослужитељ и надзиратељ протопрезвитерата, исте врлине све већма усавршавате, како би свом позиву

што боље одговорили а нас тиме задовољили, — те цијенећи ваш досадањи поступак и рад, напшли смо се побуђени одликовати и обдарити вас *„црвеним појасом“*, и дозволити вам архијерејским благословом да га можете носити.

У нади остајемо, да ћете и унапријед вашим савјесним радом како у парохији тако и у протопрезвитерату све већма оправдати и непоколебљиво сачувати нашу благонаклоност и милост, те и веће одликовање моћи получити.

Препорућујући вас покровитељству свемогућег Бога остајемо вам благонаклоњени и т. д.

Чштуља.

† **Атанасије Комадановић**,
чајнички протопрезвитер преминуо 26. новембра 1890. год.

Још се није ни пуна година навршила како до вјечне куће испратимо овдашњег заслужног старца — свештеника Јосифа Мартиновића а тужни гласови црквених звона огласише смрт и другог свештеника; гроб за гробом дакле отвара се. По том вјечном закону, који се не да измијенити и по коме смрт мори све што природа створи — ево се пресели са овог варљивог свијета у вјечни живот и наш честити прота Атанасије Комадановић, о коме ћу ма и кратко овдје прозборити.

Покојник се родио 1833. год. у Чајничу (Херцеговини), од оца Лазара Комадановића, свештеника. Основну школу свршио је у родном мјесту, поред свију недаћа, с којима се је борио као син сиромашнога оца. Чезнећи за што већим изображењем а уједно цијенећи свештенички чин отице он у ман. Тројицу (код Пљеваља) и ту се не уморно припремао. Пошто се након неколико

времена по повратку свом из Пљеваља ожени Маром, сестром оvd. уваженог грађанина и вриједног Србина Хаџи Пера Давидовића, то га на молбу његову а по жељи народној тадањи митрополит херцеговачки Јосиф 6. септембра 1853. год. у Мостару зајакони а 10. септ. и. г. рукоположи за свештеника и буде намјештен за пароха у Чајничу. Свештеничку је службу вршио 15 година. Својим трудом, крјепком и челичном вољом он је много допринио, да се у она тешка времена за отоманске владе овдје подигла величанствена „нова“ црква. Око купљења прилога за градњу „нове цркве“ он није пожалио ни труда ни муке, премда је зато често пута и свој живот на коцку излагао. Поред цркве не заборављаше он ни на школу еписку, већ се и за њу у најбурнија времена својски старао. За његов успјешни рад и примјерно владање народ га је вазда љубављу и повјерењем одликовао а херцеговачки митрополит Прокопије произведе га 15. авг. 1868. г. у Чајничу за протопрезвитера.

Он је готово све вријеме свештеничке службе провео у својој парохији, коју је често пута и незван обилазио. Вршећи ову свету и корисну

Дужност он није нигда штедио физичне ни моралне своје снаге, еда би од ових ових посјета увидио благодатне плодове по пресвету вјеру, цркву, проsvјету и у опште по религиозно-морални и материјални напредак повјерене му пастве. Поред такве дјелатности његове у посјетама по парохији, он је сваком згодном приликом побуђивао своју паству на челичну љубав и приврженост прав. вјери и цркви, на међусобну братску љубав и на остале хришћанске и грађанске врлине и дужности. Као вјерни син и пријатељ свога народа он се није нигдје устручавао опомињати и савјетовати народ да жарко љуби своју дичну српску народност и да тврдо чува и врши своје красне српске нар. обичаје. У знак признања заслужног дјеловања за цркву и народ Њ. Величанство наш цар и краљ Фрањо Јосиф I. одликовао га је 1887. године златним крестом. Како врлинама, које га одликоваху тако и својим општим понашањем он је умιο стећи велику љубав колико од својих парохијана толико и од многих Срба и Српкиња са стране што долазе на поклопење чудотворној икони пресв. Богоматере. Али неумитна смрт недаде му да се љубави народне под старост на ужива, већ га покоси у 57. години живота његова. Покојник је 27. новембра о. г. свечано сахрањен у породично гробље код оvd. „старе“ цркве уз судјеловање тројице свештеника и требињског протe преч. г. Саве Пјешчића, — који се тада оvdје задесио ради купљења прилога, за градњу требињске „нове“ цркве, те је на молбу покојникове породице присуствовао сprovоду. Поред многобројног срп. прав. народа сprovоду су присуствовале још и овдашње војне и грађанске власти. Уз школску младеж бијаше се окупила и лијепа кита наше српске одрасле омладине, која је умилним појањем покојника до вјечне куће испратила, на чему нека јој је братска хвала! На опијелу је изговорио преч. госп. прота Пјешчић красну бесједу у којој је истакао врлине и заслуге покојникове. Зато му и на овом мјесту најердачнија хвала!

Покојник је након себе оставио брата, сина ожењена и три удате шћери. У свему је био

примјеран свештеник, веселе нарави, искрена срца, правдољубив а добре и поштене душе. Свакоме се лијепо јављао а са народом својим дијелио је и радост и тугу. — Какав је уопште био пок. прота и колико у њему губи црква и народ најбоље свједочи писмо нашег љубљеног Архипастира пресв. госп. Серафима, којим је он поводом смрти покојникове изволио изразити своје саучешће његовој удвијеленој породици. Писмо ово, које ће остати као најљепши и најдуготрајнији споменик покој. проти попуниће у неколико моје недостатке и преставиће нам праву слику свијетлог протиног карактера, зато ћу из њега и пренијети ове ријечи: „Изненадила нас је тако брза смрт преч. протe и јако ожалостила, јер је у њему наша света црква изгубила ревног и побожног, и заслужног служителја, примјерног свештеника, савјесног раденика, не само без пријекорног него и сваке похвале владањем заслужног, — а његова обитељ доброг домаћина, срп. прав. општина узоритог члана, али Божјија воља тако је хтјела, којој се морамо покоравати. Врломе покојнику желимо вјечни покој у царству небесном, а његовој ожалостеној фамилији снагу утјехе за великим губитком!“ — Овим ријечима нашег родољубивог старца Архипјереја не треба никаква разлагања јер доста су само оне, па да се схвати у каквој ће благодарној успомени остати овај примјерни народни пастир код његове пастве.!

Завршујем ову кратку биографију, осјећајући душевну утјеху са мишљу: да сам овим како сам могао испунио дужност моју и одужио се колико толико светој љубави покојниковој, коју ми је указивао; те заједио са његовом паством кличем му: *нека је мир испелу твојме српски свештеници и врли трудбеници цркве и народа, и нека ти Господ подари рајско насеље а у народу вјечно споминање!**

Чајниче, 15. XII. 1890.

П. Ј. К., св. н.

*) Ову читуљу доносимо јер је ова изашла непотпуна у овом листу од год. 1890 страна 476. Уред.

Изјава.

Главни одбор за подизање споменика Сими Милутиновићу. Сарајлији у Сарајеву.

Господин Антоније Стражичић, уредник листа „Напретка“, који излази у Сарајеву — написао је у том своме листу, у 10. броју од 24. фебр. т. г. један чланчић, под насловом „*Онијем, који осјећају*“. У том чланчићу изнио је г. уредник једну неистину на наше српске учитеље: као да је један од њих у јавној скупштини казао за српску тробојницу, да су дјетињске ствари и да то и тако шаренило само дјецу забавља.

Одбор изјављује: да су те ријечи неистините и лажне и злонамјерно управљене против наших српских учитеља, — и да о српској тробојници није било никакво ни говора.*)

*) У V. одборској сједници закључено је било: да се „проглас“ штампа на финој хартији и да буде лијепа израда, а ни с једном ријечи овај одбор није казао, да „проглас“ мора бити у бојама. Тако исто и о тробојници овај одбор у сједници није никада ни проговорио; а да је одбор мислио на тробојницу сигурно би то у својој сједници и закључио и онда би се морао нарочит папир добављати са већ готовом тробојницом унаоколо. О овоме се можемо увјерити од саме штампарије. — Дакле из записника овога одбора може се сваки увјерити, да баш нигдје не стоји ни једном ријечи забиљежено, да „проглас мора бити у тробојници или у бојама“. Прелазим на ствар и ево како је било: Пошто је г. Стево Калуђерчић у сједници прочитао „проглас“ у цијелости штампан, онда је одбору до знања ставио: да су 2000 „прогласа“ штампани у бојама а 2000 без боја. Са овдашњом српском штампаријом било је погођено, да се све четири хиљаде штампaju у бојама и г. Стево Калуђерчић је показао и карту штампарије Савића, гдје је написана цијена за „проглас“ у бојама и без боја а не стоји у српској тробојници. Сутра дан пошто је све погођено било, позван је био госп. Стево Калуђерчић у штампарију и када је отишао, казано му је: да ће се 2000 „прогласа“ у малом формату штампати у бојама као што је

У Сарајеву, из сједнице главног шпирег одбора, држаној 1. марта 1891.

Предсједник:

Глигорије М. Јефтановић

Потпресједници:

Ристо Ђ. Бесаровић, с. р. Васо С. Краљевић, с. р.

Одборници:

Ђ. Петровић, свештеник, с. р. Ристо Максимовић, с. р. Никола М. Бесаровић, с. р. Стјепо Срикић, с. р. Гавро Авдаловић, с. р. Ристо Петровић, с. р. Петар Максимовић, свештеник с. р. Јован Језић, с. р. Илија Илић, с. р. Милан Илић, с. р. Лазар Путић, с. р. Ђорђе Петровић, с. р. Ристо Х. Дамјановић, с. р. Ристо С. Саломуковић, с. р. Јован Мишићевић, с. р. Максим Бабић, с. р. Ристо Бујак, с. р. Ристо Ђ. Маркићевић, с. р. Јово Ђ. Бесаровић, с. р. Аћим Бабић, с. р.

и погођено, али друге 2000 „прогласа“ који ће се на зид лијепити и који ће бити у великом формату, не могу се штампати у бојама, пошто штампарија нема довољно оних шара, којима би у наоколо око слова оквир начинила. Г. Стево Калуђерчић с почетка штампарији није хтео попустити, него је нагонио, да се мора држати погодбе; но на пошљетку, када се и сам увјерио, да штампарија доиста нема довољно шара — пристао је, да се те друге 2000 у великом формату штампaju само са црном бојом. Штампарију г. Стево Калуђерчић није смио мијењати, јер је донешен закључак у V. сједници: да се „проглас“ мора штампати у овдашњој српској штампарији. — И сада у хатар истини ево ријечи с којима је г. Стево Калуђерчић завршио свој извјештај у сједници: „Ја сам се држао тога, да се не гледа, како један говорник говори: је ли му сладак и мио глас, већ шта говори; па тако и код овога „прогласа“ неће се гледати је ли у бојама или није, него ће се гледати: шта је у њему написано; а рђава израда приписаће се штампарији; дакле боје су овдје споредна ствар — и на пошљетку: „Шаренило је дјецу драго“. Овако је завршио г. Стево Калуђерчић свој говор. Према томе види се: да о српској тробојници г. Стево Калуђерчић па и нико други није ни проговорио, шта више, г. Стево Калуђерчић није говорио ни о српским бојама, него само о „прогласу“ у бојама и без боја. Уредник.